

Riksdagens protokoll

1986/87:89

Protokoll
1986/87:89

18 mars 1987

4 § Utrikesdebatt

Talmanen anmälde att utrikesminister *Sten Andersson* nu skulle lämna meddelande i utrikespolitiska frågor.

Anf. 1 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Det internationella läget ger anledning till oro, men också till förhoppningar.

Inga avgörande lösningar har ännu nåtts i de internationella kriserna. Samtidigt ser vi fortsatta strävanden till fred och försoning.

Kärnvapenkapprustningen kestar alljämt sin mörka skugga över mänskligheten. Samtidigt pågår förhandlingar med det uttalade syftet att kraftigt minska kärnvapenarsenalerna.

Apartheidpolitiken dömer ännu denna dag Sydafrikas svarta majoritet till ett liv i rättslöshet och förnedring. Samtidigt blir reaktionerna mot apartheid-systemets förtryck allt starkare.

Få människor kan ha blivit oberörda av de visioner som tonade fram vid toppmötet i Reykjavik i oktober. Ledarna för de båda största militärmakterna syntes ense om att kapprustningen borde vändas till sin motsats och att världens säkerhet på sikt borde byggas på en annan grund än kärnvapenavskräckningens.

Det görs nu skiftande bedömningar av hur nära en uppgörelse parterna egentligen var i Reykjavik, och hur nära de är nu vid de fortgående bilaterala kärnvapenförhandlingarna i Genève.

Vi har all anledning att ta fasta på de båda ledarnas gemensamma

förklaring att ett kärnvapenkrig inte kan vinnas och därför aldrig får utkämpas. Detta innebär en förpliktelse inte bara mot deras egna folk, utan mot hela mänskligheten.

Det är regeringens förhoppning att de förslag rörande en eliminering av medeldistans kärnvapen i Europa som båda parter nyligen lagt fram skall innebära ett genombrott i Genèveförhandlingarna.

Inom FN, i nedrustningskonferensen i Genève och i sexnationsinitiativet verkar Sverige för nedrustningsåtgärder som är genomförbara i en nära framtid, samtidigt som de är betydelsefulla steg i riktning mot mer omfattande nedrustning.

Hit hör kravet på omedelbart stopp för alla kärnvapenprov, kopplat till förhandlingar om ett fullständigt multilateralt provstoppsavtal.

Hit hör också överenskommelser för att förhindra kapprustning i rymden. Förslaget om en korridor i Centraleuropa fri från slagfältskärnvapen skall ses som ett bidrag till strävandena att minska risken för en nukleär konflikt i Europa.

För att främja säkerheten och öka stabiliteten i vårt närområde fortsätter Sverige att verka för en kärnvapenfri zon i Norden. Det är regeringens förhoppning att en ämbetsmannagrupp snart skall kunna tillsättas för att vidare utreda zonfrågan. De nordiska ländernas skilda säkerhetspolitiska utgångspunkter måste självfallet respekteras i arbetet med denna fråga.

Sverige, liksom andra kärnvapenfria stater, har ett legitimt intresse av att uttrycka sin syn i frågor som rör kärnvapenkapprustningen. Kärnvapenhotet är globalt. Därför har alla stater en rätt och en skyldighet att delta i arbetet för att säkerställa att ett kärnvapenkrig aldrig bryter ut. Detta är utgångspunkten för sexnationsinitiativet, vars deltagare har inbjudits att hålla sitt nästa möte i Sverige.

Vid nedrustningskonferensen i Genève intar förhandlingarna om en konvention om förbud mot kemiska vapen en central plats. Ett positivt resultat av dessa viktiga multilaterala förhandlingar, där Sverige i år är ordförande, skulle vara av avgörande betydelse.

Möjligheten att avskaffa en hel kategori massförorelsevapen är inom räckhåll. Det är glädjande att parterna i dessa förhandlingar nu visar en konstruktiv vilja till framsteg.

Det säkerhetspolitiska mönstret som utvecklats i Norden, och i vilket den svenska neutralitetspolitiken är en viktig faktor, består.

Att militärallianserna ägnar vår del av världen ett ökat säkerhetspolitiskt och strategiskt intresse har varit uppenbart under en följd av år. Bl. a. är den förhöjda aktiviteten i havsområdena i vår närhet tecken på detta. Ingen kan dock ha intresse av att rubba den stabilitet som råder i Norden. Det är av stor vikt för Sverige att allianserna iakttar återhållsamhet i sina militära dispositioner i vår del av världen.

Regeringen avser att aktivt verka för att få till stånd förtroendeskapande åtgärder och nedrustning på det marina området.

Neutralitetspolitiken är den främsta garanten för vårt lands fred och oberoende. Denna politik kommer också framgent att föras med fasthet och konsekvens.

respekt för vår vilja och förmåga att orubbligt hålla fast vid den utrikespolitiska linje vi valt.

Det är inte minst mot denna bakgrund värdefullt att det i vårt land finns en bred uppslutning kring neutralitetspolitiken. Detta har också klart bekräftats av 1984 års försvarskommitté, som nu lagt fram sitt slutbetänkande.

Vår neutralitetspolitik stöds av ett starkt och allsidigt sammansatt totalförsvär.

Årets försvarsöverenskommelse är en uppgörelse över blockgränserna, och det är tillfredsställande. Överenskommelsen gör det möjligt för oss att upprätthålla ett effektivt och balanserat militärt försvar. Den bidrar till att värna om trovärdigheten i vår neutralitetspolitik.

Regeringen ser med största allvar på överbefälhavarens rapporter om fortsatta kränkningar av svenskt territorialvatten och luftrum. Åtgärder har vidtagits – och ytterligare åtgärder planeras – för att hävda våra gränsers okränkbarhet.

Vår territoriella integritet måste respekteras och alla kränkningar bestämt avvisas.

Herr talman! Det nära samarbetet mellan de nordiska länderna fortsätter att utvecklas och fördjupas.

Detta samarbete får årligen en genomlysning och stimulans vid Nordiska rådets sessioner. Vid den 35:e sessionen i Helsingfors nyligen kunde bl. a. konstateras att verksamhetsåret 1986 inneburit både konsolidering och nyskapande på flera områden.

Från Sovjetunionen kommer allt tydligare signaler om behovet av en förändring i det sovjetiska samhället. En större öppenhet och ett friare tankeutbyte, liksom ökat folkligt deltagande i ett land som Sovjetunionen, gagnar alla Europas folk.

I denna process har också ökade mänskliga kontakter över gränserna stor betydelse. Varje steg i denna riktning hälsar vi därför med tillfredsställelse och positivt intresse.

Vi kan i dag konstatera att vi har kunnat föra en del för Sverige och Sovjetunionen gemensamma problem närmare en lösning. Många splittrade familjer har kunnat återförenas. Vi har goda förhoppningar om en överenskommelse med Sovjetunionen om informationsutbyte av kärntekniska anläggningar och av varsel vid eventuella kärnkraftsolyckor.

På andra områden önskar vi se ytterligare framsteg. Det gäller främst förhandlingarna om avgränsningen i Östersjön.

En överenskommelse om gränsdragningen måste bygga på en fast folkrättslig grundval. En sådan överenskommelse skulle främja stabiliteten i förhållandet mellan våra länder. Den skulle dessutom skapa gynnsamma villkor för skyddet av miljön och fiskbeståndet i ett känsligt havsområde. Våra förhandlingar i avgränsningsfrågan fortsätter.

ESK:s tredje uppföljningsmöte, som inleddes i november förra året i Wien, har börjat under relativt gynnsamma förutsättningar. En viktig orsak är Stockholmskonferensens positiva resultat. Detta har betydtt mycket som stimulans till ESK-processen.

I Budapestappellen och Brysseldeklarationen har Warszawapakten och NATO uttryckt intresse för förhandlingar om konventionell nedrustning i

Europa, från Atlanten till Ural. Sverige välkomnar detta.

I Wien verkar vi för att mandatet för Stockholmskonferensen skall utvidgas så att en fortsättning av denna innefattar förhandlingar om såväl utökade förtroende- och säkerhetsskapande åtgärder som nedrustning. Det är viktigt att alla ESK-stater kan delta i en sådan process, som berör hela Europa och som kan få återverkningar på alla staters säkerhet.

Det är beklagligt att frågorna om ekonomiskt och tekniskt samarbete på senare år kommit i skymundan i ESK-processen. Därför är det värdefullt att det i Wien från olika håll lagts fram förslag som syftar till att främja det ekonomiska samarbetet i vid mening, också mellan stater med olika ekonomiska system. Till detta område hör även miljöfrågorna, där de nordiska länderna har lagt fram förslag.

Det tredje huvudområdet inom ESK-processen behandlar den s.k. "männsliga dimensionen". Principen om respekt för de mänskliga rättigheterna, som är en av ESK:s tio grundläggande principer, står i centrum för arbetet.

Sverige ser det som en av Wienmötes huvudpuppgifter att åstadkomma förbättringar vad gäller staternas uppfyllelse av åtaganden inom detta område. Ett antal förslag om konferenser och möten har förts fram i Wien. Sverige har varit med om att lägga fram förslag som rör frågor som journalisters arbetsvillkor, enskilda människors kontakter över gränserna och ökad spridning av litteratur på mindre språk.

När vi nu ser tillbaka på utvecklingen av våra förbindelser med EG, sedan frihandelsavtalet ingicks 1972, har vi skäl att vara tillfredsställda. Handeln och de ekonomiska förbindelserna har utvecklats gynnsamt. Vårt förhållande till EG har funnit sin form.

Inom ramen för vår neutralitetspolitik är vi beredda att vidareutveckla våra förbindelser med EG. Detta framstår som särskilt angeläget när den västeuropeiska gemenskapen nu förbereder sig för att förverkliga en inre marknad med ett fritt flöde av varor och tjänster med anpassad lagstiftning och regler på de mest skilda områden av samhällsivet.

Det ligger i Sveriges eget intresse att medverka i denna utveckling. I annat fall riskerar vi att bli isolerade – ekonomiskt, tekniskt-vetenskapligt och kulturellt.

Det var med denna övertygelse Sverige anslöt sig till Eureka-initiativet för att utveckla Europas kunnande och konkurrenskraft inom högteknologin. Sverige deltar här som både givande och tagande part. Under andra halvåret i fjol var Sverige ordförande i Eureka.

Vårt medlemskap i Europarådet är en bekräftelse på vår starka förankring i de västerländska demokratiska idéerna. Denna förankring uttrycks i vårt engagemang i det mångskiftande samarbete som bedrivs inom organisationens ram. Europarådets funktion som brobyggare mellan EG:s medlemsstater och de övriga medlemmarna i Europarådet är viktig.

Herr talman! I Sydafrika ökar förtrycket. Undantagsställstånd råder nu i hela landet. Censuren har skärpts. Det har blivit praktiskt taget omöjligt att rapportera om motståndskampen.

Andå vet vi att över 20 000 apartheidmotståndare har fängslats sedan

undantagsställståndet infördes, nära hälften av dem barn och ungdomar under 18 år.

Ministern för lag och ordning har själv uppgivit att polisen under 1986 "i tjänsten" skjutit ihjäl 716 personer och sårat över 2 000.

Regeringen i Pretoria har samtidigt avvisat försök till fredliga lösningar. I maj i fjol anföll sydafrikanska säkerhetsstyrkor mål i grannländerna Botswana, Zambia och Zimbabwe, samtidigt som representanter för Samväldet förde samtal i regionen om möjligheterna för en förhandlingslösning.

Det sydafrikanska stödet till regeringsfientliga grupper i Moçambique och Angola fortsätter. Övriga grannländer utsätts också för hot och destabiliseringsåtgärder. Sydafrikas illegala närvaro i Namibia fortsätter.

Sydafrikas politik är ett hot mot internationell fred och säkerhet. En överväldigande majoritet av FN:s medlemsstater kräver att detta hot undanröjs. Sverige sluter sedan lång tid tillbaka upp bakom detta krav.

Bindande sanktioner, beslutade av FN:s säkerhetsråd, är det mest verksamma medlet för att på fredlig väg påskynda apartheidsystemets avskaffande och bana väg för en övergång till ett demokratiskt samhällssystem. Trots ett omfattande diplomatiskt förberedelsearbete, i vilket Sverige tog aktivt del, lyckades inte säkerhetsrådet, vid sitt sammanträde i februari, gå vidare med ett beslut om verk samma ekonomiska sanktionsåtgärder.

Det är en källa till djup besvikelse att de alliansfria rådsmedlemmarnas förslag om bindande sanktioner forkastades. Den svenska regeringen beklagar att några av säkerhetsrådets ständiga medlemmar är fortsatt negativa till bindande FN-sanktioner mot Sydafrika.

Enligt vår bedömning är det fortfarande möjligt att utvidga säkerhetsrådets tidigare rekommendationer om frivilliga åtgärder. Sverige avser därför att fortsätta strävandena att få till stånd ett beslut i säkerhetsrådet om effektiva sanktioner.

Det är viktigt att det internationella trycket på den sydafrikanska regeringen upprätthålls och förstärks. Det finns starka skäl för Sverige att i denna situation öka sina ansträngningar i kampen mot apartheidsystemet.

Regeringen har därför nyligen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på ett verksamt sanktionsbeslut av säkerhetsrådet och som ett led i försöken att få till stånd ett sådant, tillgräpa en handelsbojkott mot Sydafrika. Detta är ett steg som avviker från Sveriges traditionella linje i sanktionsfrågor och är att betrakta som en engångsföreteelse, motiverad av apartheidfrågans helt unika karaktär.

Då Sverige år 1946 anslöt sig till FN såg vi stormakternas vetorätt i säkerhetsrådet som en garanti för att vi i framtiden skulle kunna bevara vår handlingsfrihet och inte bli indragna i stormaktskonflikter.

Regeringen har noga övervägt om ett handelsförbud mot Sydafrika kunde tänkas få negativa verkningar för neutralitetspolitikens trovärdighet. Sverige kan inte i denna fråga misstänkas handla på uppdrag av något maktblock eller i någon enskild stats intresse. Vi riskerar inte heller att komma i motsättning till någon stormakt eller att påtvingas ställningstaganden i stormakternas inbördes motsättningar.

Det är regeringens starka förhoppning att ett svenskt beslut om en handelsbojkott, tillsammans med motsvarande åtgärder som genomförs eller

planeras i övriga nordiska länder, skall leda till efterföljd.

Den akuta ekonomiska krisen i flera av länderna i södra Afrika har fördjupats av Sydafrikas destabiliseringsåtgärder. Särskilt gäller detta Angola och Mozambique. Antalet flyktingar i regionen har ökat. I södra Afrika finns ett växande behov av humanitär bistånd.

Närmare hälften av Sveriges bilaterala bistånd går i dag till länderna i södra Afrika. Detta sker genom långsiktigt bilateralt utvecklings-samarbete, stöd till regionalt samarbete, humanitär bistånd och katastrofbistånd. Denna inriktning av vårt bistånd är mera angelägen än någonsin.

Nu vilat ett tungt ansvar på den industrialiserade världen att kraftigt öka biståndet till länderna i södra Afrika så att dessa ges möjlighet att verka för ekonomisk utveckling i sina länder.

Herr talman! Ständigt blir vi påmind om den olösta konflikten i Mellanöstern.

I södra Libanon, där våld och kaos i mycket är en följd av den större konflikten i regionen, bidrar bl. a. svenska FN-soldater till en större – om än ömtålig – stabilitet. Säkerhetsrådet har krävt att Israel drar sig tillbaka till sin sida av den internationella gränsen. Detta skulle underlätta FN-soldaternas uppdrag.

I de områden som Israel ockuperat sedan år 1967 har våldet trappats upp. Ockupationsmaktens övergrepp är många. Detta skapar bitterhet och desperation. En framtida samexistens blir allt svårare. Frånvaron av en utveckling mot fred i regionen innebär stora risker både för palestinierna och för Israel.

Sverige stöder ansträngningarna som görs för att få till stånd en internationell fredskonferens om Mellanöstern i FN:s regi. Det är vår förhoppning att en sådan konferens skall kunna föra samman parterna i konflikten i Mellanöstern till direkta förhandlingar och ömsesidiga erkännanden.

För en bestående lösning krävs att det palestinska folket är representerat i förhandlingar av företrädare som har dess förtroende. Vi anser att PLO har ett sådant förtroende. PLO bör därför vara representerat i den internationella konferensen.

En grundval för en lösning måste vara säkerhetsrådets resolutioner 242 och 338. De innebär, enligt vår uppfattning, att Israels rätt att existera inom säkra gränser måste erkännas och att Israel skall lämna de territorier som ockuperades år 1967. En annan nödvändig grundval för en lösning är palestiniernas rätt till självbestämmande och en egen stat.

I kriget mellan Irak och Iran har ännu inga framsteg kunnat göras mot en fredlig lösning. Det vetlösa dödadet fortsätter. Befolkningssentra har attackerats i stid med det arrangemang i FN:s regi som kom till stånd i juni 1984 rörande förbud mot attacker av civila mål. Andra rapporter har talat om fortsatt användning av kemiska vapen. Någon utväxling av krigsfångar har inte skett. Attackerna mot den internationella sjöfarten i området var förra året fler än under något tidigare år av kriget. Överträdelserna av internationell rätt är djupt oroande. Ansträngningarna i FN att få till stånd eldupphör och att bringa kriget till en fredlig lösning har den svenska regeringens starka stöd.

Kriget i Afghanistan pågår nu för åttonde året i följd. Sovjetunionen har

uttalat en önskan om en politisk lösning. Vi har dock ännu inte sett att Sovjetunionen på ett avgörande sätt omprövat sin politik. Det afghanska folket förnekas alltielänt rätten att fritt välja sitt eget styrelseskick. I Kabul sitter en regering, som för sin existens är beroende av de sovjetiska truppernas folkrättsstridiga närvaro.

Den svenska regeringen stödjer FN:s ansträngningar att uppnå fred i Afghanistan. Ett tillbakadragande av de sovjetiska trupperna måste vara ett huvudelement i en förhandlingslösning. Kriget utsätter det afghanska folket för oerhörda lidanden. Sverige lämnar därför ett omfattande humanitärt bistånd till offren för konflikten i Afghanistan.

Konflikten i Kampuchea har inte kommit närmare en lösning. Det militära och det politiska läget är låst. Det kan bara förändras genom en meningsfull dialog mellan de olika khmer-fraktionerna, Kina, Vietnam och ASEAN-staterna. Ett tillbakadragande av alla främmande trupper från landets territorium är en förutsättning för att Kampuchesas folk självt skall kunna få bestämma sin framtid.

I Centralamerika fortsätter konflikten mot en bakgrund av olösta sociala problem och utländsk inblandning. Det amerikanska stödet till de väpnade grupper som för krig mot Nicaraguas lagliga regering strider mot folkrätten, försvårar fredssträvandena och måste följaktligen upphöra. I El Salvador kan endast en förhandlingslösning mellan parterna i konflikten bana väg för ett slut på inbördeskriget. Contadorgruppens förnyade initiativ och fortsatta ansträngningar att finna en fredlig lösning i regionen har starkt svenskt stöd.

Folkrätten och FN-stadgan visar vägen till fred och försoning i de regionala konflikterna. FN-stadgan ålägger också organisationen och dess medlemsstater att främja respekten för mänskliga rättigheter.

Oskydliga människor hotas av den växande, internationella terrorismen. Ett aktivt och konkret internationellt samarbete för att bekämpa terrorismen i alla dess former är en fråga av högsta vikt för den svenska regeringen. Sverige är berett att bl. a. i internationella fora som FN och Europarådet verka för ytterligare konkreta åtgärder för att minska det hot mot det demokratiska samhället som terrorismen utgör.

Herr talman! Medvetenheten ökar om det ohållbara i de skuldproblem, som ett växande antal fattiga u-länder – särskilt i Afrika söder om Sahara – befinner sig i. Biståndet till dessa länder måste öka. Men enbart bistånd räcker inte. Det behövs också internationella aktioner för skuldåttnad.

Biståndspolitiken är en omistlig del av vår utrikespolitik. Det finns inget motsatsförhållande mellan solidaritet och säkerhet. Begreppen förutsätter och förstärker varandra.

Hotet mot miljön inger fortsatt oro. Ökenområden breder ut sig. De tropiska regnskogarna skövlas. Försurningen av vatten och mark fortgår. Uttunnning av det skyddande ozonskiktet kan leda till allvarliga hälsoproblem.

Världskommissionen för miljö och utveckling, under ledning av Norges statsminister Gro Harlem Brundtland, har i sitt arbete lanserat begreppet "hållbar utveckling". Därmed menas en utveckling som medger att dagens behov kan tillfredsställas utan att miljön förstörs eller naturresurserna

föröds. Då tryggas möjligheterna att också tillgodose framtida generationers behov.

Förenta nationerna brottas i dag med allvarliga finansiella problem. FN:s finansiella kris är i grunden politisk till sin natur. Det är allvarligt att vissa medlemsstater bryter mot FN-stadgans princip om solidariskt betalningsansvar för Förenta nationernas utgifter. I en värld där staternas ömsesidiga beroende ökar starkt på alla områden har alla stater ett egenintresse av ett väl fungerande multilateralt samarbete.

Det är för Sverige en angelägen uppgift att medverka i ansträngningar att föra Förenta nationerna ut ur dess nuvarande politiska och finansiella svårigheter. Sverige avser verka för realistiska åtgärder som förbättrar våldsorganisationsens effektivitet utan att de principer som är nedlagda i FN-stadgan ifrågasätts.

Herr talman! Det är i dag viktigare än någonsin att slå vakt om FN och de folkrättsliga regler som rymms i FN-stadgan. Respekt för folkrätten är av avgörande betydelse i förbindelserna mellan stater och folk. Om inte denna respekt upprätthålls riskerar vi att en djungels lag breder ut sig i internationella förbindelser.

Folkrättens grundläggande principer är enkla och klara, och gäller för alla länder:

- Alla folk har rätt till självbestämmande.
- Ingen stat har rätt att blanda sig i andra staters inre angelägenheter.
- Stater skall göra sitt yttersta för att lösa konflikter med fredliga medel.
- Varje stats territoriella integritet måste respekteras.
- Fundamentala mänskliga rättigheter måste säkerställas.

Dessa regler är av särskild betydelse för de mindre nationernas säkerhet. Deras innebörd är bl. a. att stormakter inte får ta sig friheter mot svagare grannar.

I alla internationella sammanhang måste vi verka för att folkrättens regler upprätthålls. Vi måste hävda att alla nationer är skyldiga att ta ett ansvar. Det gäller Afghanistan, när vi kritiserar Sovjetunionens intervention. Det gäller södra Afrika, när vi kritiserar Sydafrikas upprepade angrepp på landets grannar. Det gäller Centralamerika, där den internationella domstolen funnit att de amerikanska åtgärderna mot Nicaragua strider mot folkrätten.

Vi skall fortsätta att driva en sådan aktiv utrikespolitik, grundad på folkrättens krav och till stöd för idéerna om frihet och självbestämmande, om rättvisa och fred. Det gör vi av solidaritet med de folk som utsätts för förtryck och orättvisor. Men vi gör det också i vårt eget intresse. En aktiv utrikespolitik, grundad på självständiga principiella ställningstaganden, understryker vår oavhängighet och vårt oberoende. Den har därför också betydelse för att stärka tilltron till den svenska neutralitetspolitiken.

Anf. 2 CARL BILDT (m):

Herr talman! Plötsligt verkar det som om rollerna har blivit omkastade på den internationella scenen. Vi ser det delvis i den supermaktrelation som betyder så mycket också för oss.

Medan vi för några år sedan hade att göra med en starkt förstelnad ledning

i Moskva och en påtagligt dynamisk administration i Washington, är det nu lätt att få den ytliga bilden av att det förhåller sig precis tvärtom.

Medan utvecklingen i södra Afrika så sent som förra året antydde att frontstaterna aktivt ville införa omfattande ekonomiska sanktioner mot Sydafrika och att Sydafrika fruktade sådana, får man nu nästan intrycket av att det är frontstaterna som är mest skeptiska till sanktioner och Sydafrika som är mest benäget att ta till detta vapen.

Ändå är kontinuiteten i den internationella utvecklingen stark. Vi uppmärksammar de dramatiska skifningarna, men berörs i grunden mycket mer av den tysta styrkan i de förändringar som sker gradvis.

Europa håller nu på att bli ett levande begrepp i vår politiska, vår kulturella och vår intellektuella debatt. Få saker hälsar jag med större tillfredsställelse.

Ty Europa är vår del av världen. Här hör vi hemma. Här formas vår framtid. Här finns de människor, de folk och de stater som alltid kommer att vara våra viktigaste samarbetspartner. När vi stärker vår europeiska identitet ger vi också vår globala roll en större styrka.

Men detta Europa i dag är både hopp och tragedi.

Nyligen avslutades i det vackra Prag den lika farsartade som tragiska rätttegningen mot en jazzklubb. Genom att låta sin jazz ljuda och genom att samla de människor som förenades i sin uppskattning av just denna musik hade musikerna blivit ett hot mot socialismen, och för det måste den socialistiska staten utdöma straff.

Domarna mot de fem i Prag är en utmaning mot Europa. Men samtidigt är de självfallet ett vittnesbörd så gott som något om svagheten i det förstelnade samhällssystem som fortfarande härskar över halva vår kontinent.

När jazzen anses hota socialismen, då spelar denna socialism på sista refrängen.

Men Europa är också vårt hopp. Ty i det allt närmare samarbetet mellan Västeuropas stater skapas nya förutsättningar för utveckling och välfärd i framtiden.

EG:s arbete med att till i början av 1990-talet skapa en i verklig mening gemensam marknad för varor, tjänster, individer och kapital är en alldeles nödvändig beståndsdel i en strategi som vill ge Europa styrka att möta de asiatiska och amerikanska ekonomiska utmaningarna. Och samma syfte har de olika teknologi- och forskningsprogram som spelar en allt större roll i samarbetet.

I detta långsiktiga framtidsarbete måste Sverige vara med. Vi får inte bli en stagnerande randstat till ett Västeuropa som successivt bygger ut sitt samarbete.

Frihandelsavtalet med dess utvecklingsparagraf är grunden. Men på denna grund måste nya strukturer byggas. Vi måste söka ett så nära, varaktigt och omfattande samarbete med EG som möjligt.

Vår neutralitetspolitik sätter en gräns. Vi kan inte delta i ett förpliktande utrikespolitiskt samarbete, eftersom ett sådant skulle kunna inskränka vår utrikespolitiska handlingsfrihet i kris- eller krigssituationer. Där går den avgörande gränsen. Och därmed lämnas faktiskt ett mycket stort utrymme för en allt aktivare svensk Europapolitik under de kommande åren.

Att markera den europeiska identiteten och att ge Sverige en fastare plats i det dynamiska europeiska samarbetet är sannolikt den allra viktigaste av de rent utrikespolitiska uppgifter som Sverige står inför under de kommande åren.

Klimatet mellan de bägge supermakterna har stor betydelse för den internationella utvecklingen.

Under de senaste åren har klimatväxlingarna gått fort. För bara några år sedan var det domedagstoner när företrädare för regeringen tog till orda i denna kammare. En ny europeisk istid randades. Faran för ett nytt krig beskrevs som större än någonsin sedan början av 1960-talet.

I dag är klimatet annorlunda. En försiktig hoppfullhet börjar att dominera den internationella debatten kring de avgörande kärnvapenrustningsfrågorna.

Herr talman! I utrikesdebatten för ett år sedan sade jag att man kunde skönja konturerna av en ny strategisk kompromiss mellan de bägge supermakterna. SALT-avtalens kompromiss hade passerats av den tekniska och strategiska utvecklingen, och nu måste en ny gradvis växa fram.

I dag ter sig dessa konturer något tydligare, även om framgången sker långsamt och även om den sker ryckvis.

Reykjavikmötet innebär att president Reagan och generalsekreterare Gorbatjov diskuterade en längre gående överenskommelse om nedrustning än som diskuterats någonsin tidigare under hela efterkrigstiden. Enighet nåddes om att under en femårsperiod minska de strategiska ballistiska kärnvapenrobotorna med 50 %. Enighet nåddes om att, med undantag för 100 stridspetsar i Asien och i USA, eliminera de bägge sidornas arsenaler av medeldistansrobotar. Enighet nåddes om en förlängning av det så viktiga ABM-avtalet.

Att allt inte kunde lösas i Reykjavik förvånade knappast någon som följt de senaste decenniernas mödosamma förhandlingar i dessa frågor. I slutskedet valde Sovjetunionen att göra varje överenskommelse avhängig av ett accepterande av en viss tolkning av ABM-avtalet.

Under de första månaderna efter Reykjavik fortsatte denna sovjetiska blockering. Om dess orsaker kan vi bara spekulera. Men med så mycket större tillfredsställelse kan vi nu konstatera att Sovjetunionen förklarat sig berett att separerat sluta ett avtal om medeldistansrobotar enligt de riktlinjer som diskuterades i Reykjavik.

Alldeles säkert kommer det att ta sin tid att få fram ett sådant avtal. Jag noterade att den avgående amerikanske biträdande försvarsministern Richard Perle, som inte har gjort sig känd som någon ledande duva i dessa sammanhang, trodde att det kunde dröja till i höst innan ett avtal blev klart.

Men att bollen nu är i rullning råder det inget tvivel om. På måndag inleder premiärminister Thatcher sitt betydelsefulla besök i Moskva. Den 13 april följs hon av USA:s utrikesminister Shultz. Vi hör redan de mycket försiktiga spekulationerna om ett nytt toppmöte mot slutet av året. Och att utvecklingen går i riktning mot den stora strategiska kompromiss som kunde skönjas för ett år sedan och som skisserades i Reykjavik förefaller sannolikt.

Det är lätt att se, trots alla hinder, de intressen som driver på i riktning mot en uppgörelse.

I USA har president Reagan allt intresse av en stor utrikespolitisk framgång som kroningen på sina åtta år. Och inte utan skäl skulle han kunna göra gällande att en stor kompromiss efter dessa riktlinjer inte skulle ha varit möjlig utan den kontroversiella s. k. SDI-satsningen.

I Sovjetunionen behöver generalsekreterare Gorbatjov en framgång på det utrikespolitiska området. Han har sträckt sig långt, men hittills utan resultat. I Afghanistan fortsätter det sovjetiska ockupationskriget. I Öst-europa består stelheten och förtrycket. En överenskommelse med Förenta Staterna vore för honom ett tecken på att hans nya linje faktiskt kan leda till resultat.

Att en överenskommelse mellan USA och Sovjetunionen vore välkommen säger sig självt. Men samtidigt måste sägas att vi har anledning att noga diskutera dess effekter för just vårt område.

I ett anförande i december i Helsingfors pekade jag på de ökade strategiska spänningarna i det nordeuropeiska och nordatlantiska området under det senaste decenniet icke minst med utgångspunkt i detta perspektiv.

Denna spänningsökning fortsätter. Icke minst Nordatlantens betydelse tilltar, samtidigt som vapensystemens och vapenbärarnas ökade räckvidder gör att denna utveckling berör allt större delar av Nordeuropa.

Ett rustningskontrollavtal mellan USA och Sovjetunionen skulle inte mildra just denna spänningsökning. I själva verket finns det anledning att diskutera om det inte på vissa punkter skulle kunna innebära en ny press mot vår region.

Neutralitetspolitikens freds- och stabilitetsbevarande värde intogas av oss alla. Men framgången för denna politik förutsätter en stram utrikespolitik och en stark försvarspolitik.

Och på bägge dessa punkter tycker jag att det finns anledning att ha synpunkter på regeringens politik.

Försvarsöverenskommelsen motsvarar inte de krav som den säkerhetspolitiska utvecklingen långsiktigt ställer på Sverige. Trots ett välkommet trendbrott när det gäller anslaget till främst utbildning innebär den att efterläpningen gentemot omvärlden kommer att fortsätta och i vissa fall t. o. m. förstärkas.

I utrikesdeklarationen säger regeringen att den ser med "största allvar" på de fortsatta kränkningar av Sveriges territorium som överbefälhavaren rapporterat.

Det är bra att det nu sägs. Men det hade självfallet varit ännu bättre, icke minst i riktning mot dem som verkligen har skäl att läsa detta uttalande, om man kunnat sätta större kraft bakom dessa ord genom ett försvarsbeslut som hade gjort det möjligt att sätta upp en andra komplett ubåtsskyddsyrka.

Nu har det kravet avvisats. Kvar står orden. De är bra, men det återstår att se om de kommer att räcka. De gångna årens erfarenheter ger inte anledning till så stor optimism på den punkten.

Att vårt försvars eftersläpning fortsätter innebär att det stöd det i kritiska lägen kan ge vår neutralitetslinje kommer att försvagas. Det innebär att vårt säkerhetspolitiska risktagande i vissa situationer kan komma att öka. Vår trygghet kan komma att minska. Jag tror att vi alla har anledning att beklaga att så blir fallet.

Utrikesdebatt

Men neutralitetslinjen förutsätter också en fast och stram utrikespolitik. Denna utrikespolitik måste ha sina principer, doktriner och dogmer. Det är genom dessa den får sin styrka och sin trovärdighet.

Under det senaste året har vi i Sverige fört en intensiv debatt om hur vårt land på olika sätt skall kunna medverka till en fredlig utveckling mot frihet och demokrati i södra Afrika i allmänhet och i Sydafrika i all synnerhet.

Apartheidsystemet innebär en vidrig kränkning av våra principer om varje individs lika rättigheter. Människor behandlas där nere inte som individer med de rättigheter som varje individ har utan som medlemmar i något slags kollektiv – ett vitt med rättigheter, ett svart utan några rättigheter och ett färgat mitt emellan med bara vissa rättigheter.

Våra möjligheter att påverka, att styra utvecklingen nere i Sydafrika skall inte överdrivas. Ändå har vi en skyldighet, om inte annat moralisk, att göra det som står i vår makt att faktiskt göra.

Vi måste, tror jag, öka våra kontakter inne i Sydafrika med alla dem – svarta som färgade som vita, av olika politiska uppfattningar – som i dag arbetar för en förändring av systemet.

Kommunister i ANC och kapitalägare i den sydafrikanska industrin har förvisso sina vitt skilda uppfattningar om vilket Sydafrika de slutgiltigt strävar efter, men när man från så vitt skilda utgångspunkter kommer fram till krav på apartheidsystemets fullständiga avskaffande bör det mycket noggsamt noteras.

Och kraven på förändring finns där – liksom motståndet. Skall vi tro på de bedömmingar som nu görs inför det viktiga valet bland de vita i maj, håller kravet på förändring på att växa sig allt starkare.

Vi moderater har under den allmänna motionsperioden i år motionerat om ett ökat stöd för de krafter som inne i Sydafrika arbetar för en förändring. Jag hoppas att det skall vara möjligt att nå stöd för den linjen.

Vi har också ställt oss bakom regeringens linje att söka nå ett beslut i FN:s säkerhetsråd om antingen bindande selektiva sanktioner eller en rekommendation till medlemsstaterna om åtgärder mot Sydafrika som, också denna gång, berör handelets område.

Den linjen var enligt mening alldeles riktig, när regeringen lade fast den. Enligt min mening är den fortfarande riktig, även om den sedan dess har övergetts eller i varje fall kraftigt skjutits åt sidan av regeringen.

Den s. k. Undénlinje som vissa socialdemokratiska debattörer t. o. m. valt att beskriva som en "statsdogm" innebär att Sverige endast deltar i sanktioner, som är en form av ekonomisk krigföring, när sådana har beslutats eller mycket tydligt rekommenderats av Förenta nationernas säkerhetsråd.

För denna linje fanns det starka skäl när den kom till. Och de skälen har enligt min mening inte förloret i styrka. Sedan slutet av 1970-talet, när ekonomiska sanktioner från väst, från öst, från nord mot syd har blivit allt populärare i det internationella umgänget, har denna Undénlinje visat sitt stora värde när den gjort det möjligt för Sverige att med högt huvud och med bibehållen respekt för våra värderingar och våra åsikter säga nej till den kravet efter det andra på deltagande i olika former av ekonomiska sanktioner.

Men nu har regeringen på denna punkt bytt fot. Hastigt gick det också.

Förenta Staternas och Storbritanniens veto i säkerhetsrådet mot bindande sanktioner var ingen överraskning. Det var väntat och förutsett. Det ingick i kalkylen bakom den svenska utrikeslinjen.

Det oväntade var att den svenska regeringen omedelbart därefter gav upp sin linje, att inte gå in för isolerade svenska sanktioner i avvaktan på beslut i FN:s säkerhetsråd, och i stället fattade beslut just om dessa isolerade åtgärder. Det hela blir enligt min mening inte mindre underligt, när regeringen nu säger att förutsättningarna för att få igenom en resolution om rekommendationer fortfarande finns. Finns förutsättningarna för den linjen fortfarande – varför fortsätter man då inte på den? Vi var ju tidigare eniga om att det var den linje som hade de största förutsättningarna att nå framgång och som inte heller orsakar Sverige någon utrikespolitisk skada. Det ligger annat än omsorg om konsekvensen i den utrikespolitiska linjen bakom detta hoppande mellan olika principer.

Nu överges Undénlinjen. Tillfälligt, sägs det. Jag hoppas att det är rätt.

Nu bryter Sverige mot det internationella handelsavtalet GATT. Det är ett avtal som skyddar de små mot de stora.

Och detta sammanfaller med andra tecken på att folkrättslinjen i svensk utrikespolitik håller på att förlora något i betydelse.

När UD:s mångåriga folkrättsakkunnige sade upp sig från sin tjänst, lät kabinetssekreteraren till pressen meddela att det nog i framtiden inte behövdes någon folkrättsakkunnig på utrikesdepartementet. Den tjänst som en gång var Östen Undéns skall inte återbesättas.

I utrikesdeklarationen sägs: "I alla internationella sammanhang måste vi verka för att folkrättsens regler upprätthålls."

Det är bra. Så måste det vara. Så borde det vara. Men regeringen har just gjort undantag för GATT-avtalet, och den har just förklarat att den klarar sig väl utan speciell folkrättslig expertis i utrikesdepartementet.

Detta är beklagligt. Den internationella folkrätten är främst, och det är viktigt, de små staternas värm mot de starkas makt. Försvarar vi eller antyder vi att vi inte längre är så intresserade av den fasta folkrättslinjen i vår utrikespolitik, så försvarar vi dels vår egen möjlighet att i GATT eller i Förenta nationerna eller i något annat sammanhang hävda våra intressen, dels vår utrikespolitiska kraft när vi skall söka skydda andra små stater mot de övergrepp som stora stater kan begå mot dem, när man bryter mot t. ex. GATT-avtalet eller andra delar av det så viktiga folkrättsliga regelsystemet.

Vår utrikes- och säkerhetspolitik har flera olika och viktiga dimensioner. Vi verkar för de frihetens och människovärdets idéer som är den långsiktiga vägen till fred – alla folks frihet, hela världens fred. Det känns skönt att säga detta, och jag besväras inte av att detta har ingått i de socialdemokratiska förstamajparollerna under många decennier.

Denna sanning gäller i Sydafrika såväl som i Sovjetunionen, i Chile likväl som i Kampsuche.

Vi verkar, med stöd i folkrätten, för nationernas beroende, för handelns frihet och för det internationella samarbetets utveckling. Det gäller det brutala sovjetiska ockupationskriget i Afghanistan liksom Förenta Staternas försök att med ekonomisk krigföring som strider mot GATT-avtalet tvinga Nicaragua att anpassa sig efter tonerna från Washington.

Bilden av USA har blivit mer positiv på grund av Towerkommissionens rapport – trots de generande fakta den förde i ljuset. Den har underlättat att utkräva politiskt ansvar, föranlett uppstramning av administrationen och givit allmänheten insyn i maktthavarnas förehavanden.

Utan jämförelser i övrigt påverkas på liknande sätt bilden av Sovjetunionen av vad som nu händer under Gorbatsjovs regim. Det vore oklokt att vifta undan alla tecken på ökad öppenhet och frigivning av regimkrutiker som enbart propagandjippon. Inte minst uppgifterna om att man tar itu med korruption och nepotism inom det politiska systemet påverkar bilden av Sovjetunionen.

Också vårt eget sätt att hantera våra politiska förtroendekriser påverkar den bild som präglas av vår nation i omvärlden. Allmänhetens förtroende för det politiska systemet tar skada om rykten och anklagelser om försumlighet och oegentligheter i myndighetsutövningen inte blir uppkärlade, granskade och åtgärdade. Detsamma gäller bilden av Sverige i utlandet.

Herr talman! Det är inte min avsikt att blanda ihop utrikesdebatten med decharedebatten. Jag talar inte om riksdagens granskning av regeringens fögderi. Jag talar om vårt gemensamma ansvar som politiker och parlamentarer att eftersträva och tillämpa sådan öppenhet och självkritik att förtroendet för vårt demokratiska system inte eroderar och om vårt gemensamma ansvar för att respekten för Sverige i omvärldens ögon som en rättskaiffens nation inte behövs sättas i fråga.

Skavankerna i Sverige-bilden får repareras på olika sätt. Förstärkningen av gränsskyddet pågår. Försvaret kommer att tillföras ökade resurser. Mordspaningen har omorganiserats. De brister i beredskap och säkerhet som mordet avslöjade, måste rättas till inom ramen för vad ett bevarat öppet samhälle möjliggör. Alla frågor kring svensk vapenexport måste hanteras på liknande sätt. Det är självklart att riksdagens och rättsväsendets granskning här måste fortgå med sedvanlig noggrannhet och skärpa. Det är väsentligt också för omvärldens bild av vårt rättssamhälle och vårt parlament att dessa uppgifter utförs med oväld och kompetens.

Från folkpartiets sida har vi härutöver fört fram tanken att en särskild granskning borde ske av omständigheterna kring vapenexporten, främst uppgifterna om förekomsten av svenska vapen i Iran. Motivet är omsorgen om allmänhetens och omvärldens tilltro till vårt politiska system. Här har vi att göra med rykten och uppgifter som går flera år tillbaka i tiden och kan röra flera olika regeringar och myndigheter. Det borde därför vara av gemensamt intresse att det politiska systemet också låter sig granskas utifrån.

"Det finns ett helt spektrum av intressen, inhemska och utländska, som kan tänkas dra fördel av den situationen som uppstått", säger tidningen Arbetet i en ledare, och fortsätter: "Och med syften alltifrån att misskreditera den svenska modellen till att få det demokratiska samhället att haverera. Eller varför inte att Sveriges roll som något av en förebild för många av den tredje världens länder skall få sig en allvarig knäck."

Jag begär inga omedelbara kommentarer från utrikesministern till dessa synpunkter. Men jag ber utrikesministern beakta sambandet mellan det sätt på vilket vi hanterar de frågor jag har tagit upp och den påverkan det har på bilden av Sverige i omvärlden och våra relationer till andra länder och folk.

Vi säkrar, genom egna insatser och den respekt dessa inger, vårt oberoende och vår frihet i Europa och i Norden.

Styrkan i vårt totalförsvar är ytterst ett mått på vår vilja till frihet och till oberoende.

Så knyts värdet om vår egen frihet samman med vår lidelse också för andras frihet och för en fredligare värld. Och det band som knyter samman värdet om vår egen frihet med lidelsen för andras frihet är folkrätten. Det bandet får inte försvagas.

Anf. 3 INGEMAR ELIASSON (fp):

Herr talman! Sveriges förhållande till främmande makter är gott. Det var, om jag minns rätt, den traditionella frasen i forna tiders frontal. Den frasen är väl lika sann nu som då – med undantag av vårt förhållande till Sydafrika.

Frågan är emellertid om det är lika välbeställt med bilden av Sverige i utlandet. I någon mening och i ett längre perspektiv finns ett samband mellan bilden av Sverige i andra länder och hur relationerna till dessa länder utvecklas.

Våra relationer bestäms naturligtvis främst av hur Sverige uppträder i olika sammanhang mot andra stater och omvänt, av våra utrikespolitiska ställningstaganden, vår handelspolitik, vår biståndspolitik, vår alliansfrihet osv. Men relationerna bestäms och påverkas också av en rad andra faktorer som sammantagna kompletterar bilden av Sverige som nation. Dit hör faktorer som en väl fungerande demokrati, en fri och öppen ekonomi, en social välfärdspolitik, en strävan efter konsensus i samhället, en förhållandevis lugn arbetsmarknad, effektivitet i näringsliv och statsförvaltning, ett öppet och fritt samhället med hög grad av rättsäkerhet.

Med sina förenklings och överdrifter är detta alltså en sann bild av Sverige. Men det har kommit repor och rispor i negativt.

Orsakerna är flera. Otillräcklig förmåga att beivra ubåtskränkningar, desorganisation i spaningarna efter Olof Palmes mördare och rykten om illegala vapenförsäljningar är några åberopade anledningar. Bilden är inte längre glättad. Den har fått fläckar och den är oskarp.

Vi har en gemensam uppgift att korrigera och reparera den bilden. Åtskilligt är löst prat och förtal och skall bemötas med korrekt information. Annat är simpel avundsjuka och skadeglädje. Det får vi nog leva med. Men vi kan inte bara dementera, förklara och nonchalera. Vi måste också vara självkritiska. De frågor jag har berört måste hanteras på sådant sätt, att bilden av Sverige som ett oberoende, öppet och rättssäkert samhälle blir tydligare.

Hur det politiska systemet hanterar förtroendekriser betyder mycket för bilden av en nation i omvärldens ögon. Ett färskt åskådningsexempel utgör därvidlag skandalerna kring den amerikanska administrationens köpslagan med Iran. Det hade kunnat utvecklas till en än värre kris för det politiska systemet, om den amerikanska presidenten inte valt att låta granska hela härvan av besvyljningar, sanningar och halvsanningar. Det faktum att en särskild kommission – den s. k. Towerkommissionen – tillsattes med uppgift att snabbt och skoningslöst gräva fram fakta i målet, har stärkt allmänhetens och omvärldens förtroende för de demokratiska institutionerna i USA.

Herr talman! Jag gjorde ett undantag beträffande de goda relationerna till andra länder för dem Sverige har med Sydafrika. Med en regim som skrivit in rasismen i sina grundlagar finns ingen anledning att ha goda relationer. Man kan fråga sig om det finns anledning att ha relationer alls. Svaret är att några andra relationer inte bör finnas än de som kan medverka till att kasta apartheidregimen ur sadeln.

I Sydafrika förbereder man sig nu för val. Dock inte allmänna val. Bara de vita har rösträtt. Men de har det, och alla vita i Sydafrika är inte rasister. Det är åtminstone teoretiskt möjligt för de vita att rösta bort apartheid.

Ett visst sönderfall inifrån av apartheidregimen har skymtat. Avhoppen av framträdande försvarare för systemet har väckt berättigad uppmärksamhet.

Näringslivet inom Sydafrika har redan tidigare krävt reformer till förmån för de färgade. En tilltagande isolering av Sydafrika på världsmarknaden utgör ett hot mot sydafrikanskt näringsliv. Trycket på reformer tilltar. Det liberala, reformvänliga partiet vädrar morgonluft.

Det vore emellertid naivt att förvänta sig en sinesändring av president Botha och hans parti. Likt alla förtryckare genom historien kommer han och hans anhang att trappa upp förtrycket, förföljelsen, rättslösheten och raiderna mot oskyldiga i hopp om att skrämma till tystnad och lydnad. Utrikesministern gav alldeles nyss ett ohyggligt belägg för just denna upptrappning. Apartheid kan inte reformeras – bara avskaffas.

Det är i detta perspektiv som frågan om sanktioner mot Sydafrika skall ses. Man kan ha mycket olika meningar om effektiviteten av sanktioner och handelsbojkotter. I fallet Sydafrika har Sverige och en lång rad andra nationer sedan länge kommit till slutsatsen, att dylika åtgärder måste användas som påtryckningsmedel. Enigheten har varit total mellan de politiska partierna i Sverige om att eftersträva en internationell handelsbojkott. Jag vill understryka och erinra om detta med anledning av det sätt på vilket debatten förs i dag.

Sydafrika befinner sig under hårt internationellt tryck. Ett tryck som vi vill göra ännu hårdare. Ingen kan föreställa sig, att detta ensamt skulle kunna bli det direkta medlet att befria Sydafrikas slavar och förtryckta. Men det kan stärka befrielseströrelser och anti-apartheidkrafter inom landet.

En bred bojkott av Sydafrika är sannolikt den sista möjligheten att med fredliga medel påskynda en avveckling av apartheid. Det är med de stora demokratierna i väst som Sydafrika har sitt mesta handelsutbyte. De har därför ett särskilt ansvar. Domen kommer att falla tungt över dem som inte ville försöka att med fredliga medel avveckla apartheid.

Det är mot den här bakgrunden ytterst beklagligt, att England och USA motsätter sig beslut i FN:s säkerhetsråd om bindande sanktioner.

Den ena anledningen till att vi eftersträvat sådana bindande beslut eller rekommendationer antagna i FN:s säkerhetsråd har varit kravet på att göra sanktionerna effektiva och kännbara. En isolerad svensk bojkott ger inte stor effekt. Nu blir emellertid dess bättre den svenska bojkotten inte isolerad. Tvärtom har flera länder genomfört eller står i begrepp att genomföra sanktioner, också USA. Det ger en felaktig bild av läget att beskriva beslutet om svensk handelsbojkott av Sydafrika som en isolerad företeelse.

Den andra anledningen till att basera beslut om sanktioner på ställningsta-

gande i säkerhetsrådet har samband med vår alliansfrihet. Vi vill inte medverka i sanktioner mot viss stat, som är ett led i en konflikt mellan stormakterna.

Som påpekats från flera håll föreligger inte sådan stormaktskonflikt i Sydafrika. Det underströk också utrikesministern nyligen. Det behövs därför inte ses som en påfrestning och belastning på vår alliansfrihet och neutralitet att medverka i sanktioner riktade mot Sydafrika.

Tvärtom kan åtgärder som syftar till att isolera apartheidregimen sägas utgöra en traditionell del av svensk utrikespolitik. När vi i Sverige bestämde oss för att förbjuda investeringar i Sydafrika, var motiveringen att detta land utgjorde ett undantag, därför att det hade klätt rasdiskrimineringen i laglig form. I propositionen från 1984, i vilken denna lag skärptes, sägs att motiven för investeringsförbudet i korthet är att "den i lag fastställda rasdiskrimineringen i Sydafrika utgör ett unikt fall av kränkning av de mänskliga rättigheterna och att apartheid enhälligt och under lång tid fördömts av FN:s olika organ".

Det förväntades aldrig att detta beslut ensamt skulle skaka om Sydafrika. Förhoppningen var att det skulle få opinionsbildande effekt. Det har lagen också fått. I dag har en rad länder infört liknande lagstiftning.

På motsvarande sätt har Sveriges ställningstagande till frågan om handels-sanktioner en opinionsbildande betydelse. Om det beslutet uteblivit, hade det väckt förvåning och besvikelse. Sverige har intagit en opinionsledande och pådrivande roll i arbetet för isolering av Sydafrika. När möjligheterna att nå fram till mera långtgående beslut i säkerhetsrådet tills vidare har blockerats, är det därför logiskt att söka sig andra vägar. Det är då möjligt att falla tillbaka på den rekommendation om sanktioner som antogs av säkerhetsrådet 1985 och att göra gemensam sak med alla de länder som redan har fattat beslut eller är i färd med att göra det.

Det är angeläget, att Sverige som en liten, oberoende och neutral nation är noga med att våra utrikespolitiska ställningstaganden är förenliga med folkrikt och internationella avtal som vi har ingått. Enligt min mening har det övertygande visats – främst av mångåriga diplomaten, kabinetssekreteraren och Undén-medarbetaren Sverker Åström – att en svensk handelsbojkott av Sydafrika under nuvarande omständigheter ligger väl i linje med den traditionella svenska utrikespolitiken.

Herr talman! Så småningom har det vuxit fram en bred majoritet i riksdagen för en svensk handelsbojkott av Sydafrika. Det är min förhoppning att det på motsvarande sätt skall växa fram enighet om att detta beslut och traditionell svensk utrikespolitik är förenliga.

Svensk säkerhetspolitik bygger på vad som från våra historiska erfarenheter och vårt geografiska läge bedöms vara bra för Sverige. Den bedömningen säger oss, att vi bäst främjar vår egen säkerhet och avspänning i vår omvärld, om vi står utanför alla militärallianser och förklarar oss vilja stå neutrala i händelse av krig.

Den säkerhetspolitiska lösning vi valt har visat sig ge ökad stabilitet i vår del av världen. Det ligger därför också i supermakternas intresse att underlätta, inte försvåra, för Sverige att vidmakthålla denna situation.

Vår neutralitet är inte ideologisk. Sverige är en demokrati bland västliga

demokratier och vi tillhör den västeuropeiska kulturkretsen. Vi anser det därför förenligt med vår utrikespolitik att kraftfullt agera till förmån för demokrati och mänskliga rättigheter var de än kan ha kommit i kläm. Övergrepp och diktatur skall fördömas var de än förekommer. Vi får inte döma oss själva till ideologisk anpasslighet.

Men om vår beslutsamhet att hålla oss utanför väpnade konflikter skall bli trovärdig och respekterad, måste vi kunna hålla stånd mot kränkningar av vårt territorium, varifrån de än hotar. Det skall vara förenligt med oacceptabelt stora resursinsatser att använda svenskt territorium som bas eller uppmarschområde. Jag noterade med tillfredsställelse utrikesministerns formuleringar om beslutsamheten att avvisa varje gränskränkning. Trovärdigheten i denna deklarerade avsikt kräver ett starkt försvär.

Den överenskommen om det framtida försvaret som träffats mellan regeringspartiet och folkpartiet kommer att avsevärt stärka vår försvarsförmåga. Det är en betydelsefull och nödvändig markering av vår beslutsamhet att hävda vår alliansfrihet och vårt oberoende.

Också den svenska biståndspolitik som är en viktig och konstruktiv del av svensk säkerhetspolitik. Filosofen och nobelpristagaren Bertrand Russell påpekade att konflikter mellan stater oftast kan härledas till den konflikt som uppkommer mellan två individer, som för sin överlevnad slåss om samma möjligheter till utkomst. Vårt bistånd, som syftar till att ge människor mat för dagen och hopp om framtiden, är av detta skäl ett i bästa mening fredsbevarande arbete.

Det ligger vidare i vårt intresse att konstruktivt delta i nedrustningsarbetet. Det måste ta sikte på att förmå supermakterna att i första hand frysa innehavet av kärnvapen vid nuvarande nivå och därefter kraftigt reducera det.

Tanken på en omfattande reduktion av kärnvapen föreföll vara en teoretisk tankekonstruktion fram till mötet i Reykjavik mellan president Reagan och generalsekreterare Gorbatsjov. Det som på sina håll betecknats som ett stort misslyckande kan lika väl ses som en bekräftelse på att idéerna om stora reduktioner av kärnvapenarsenalen är realistiska. Vad som diskuterades i Reykjavik, som utkast till en principöverenskommelse, var nämligen ett häpnadsväckande långtgående förslag.

Men det blev inget avtal. Kanske berodde det på att man gapade över för mycket. Mot den bakgrunden ter sig det nu aktuella utspellet från Sovjetunionen om en kraftig reduktion av medeldistansmissilerna i Europa som mer realistiskt. Den mindre ansatsen kan paradoxalt nog bli ett större steg mot nedrustning och ökad säkerhet. Som bl. a. professor Kjell Goldman påpekat innebär inte varje nedrustning automatiskt minskade risker. Nedrustning måste ske i kontrollerade former, som undanröjer risken för att osäkerhet, missräknsamhet och misstag skapar sitt eget okontrollerade krisförlopp.

Det återstår självfallet många problem att lösa innan ett avtal också om begränsad reduktion kan träffas. Det hindrar inte att den konstruktiva diskussion som nu kommit i gång väcker förhoppningar. Men för överskådlig tid kommer vi att leva under kärnvapenhotet. Det hänger inte över någon enskilda stad eller by utan över hela världen och över mänsklighetens överlevnad. Även vådorna av konventionella krig är i dag hela världens

plåga. Konflikter som bryter ut i ett hörn av världen påverkar snabbt indirekt villkoren också för avlägsna länder. Det har vi sett efter kriget i Mellanöstern och under det pågående mellan Iran och Irak. Handel och valutaströmmar kommer i obalans som rubbar de ekonomiska förhållandena inom och mellan länder.

I dag vet vi att det också finns andra inslag i hotbilden. Den internationella terrorismen hotar det öppna samhällslegets existens. Miljökatastrofer producerar giftmoln, som sveper in över våra gränser. Vår beredskap mot katastrofer som den i Tjernobyl är dålig. Våra möjligheter att skydda oss mot sura regn från Polen och England är begränsade. Vi borde till vårt totalförsvär också lägga ett bättre miljövärn. Vårt land hotas inte bara av väpnade konflikter utan också av felaktig teknologi, som kan slå ut viktiga funktioner, döda skogarna och förgifta den åkermark som producerar vår föda, ja, kort sagt hota vår existens.

Denna belägenhet är densamma för alla länder och folk. Vi lever med en gemensam osäkerhet, som kan hanteras bara om vi eftersträvar samarbete och lösning av konflikter med fredliga medel.

Herr talman! För jag slutligen säga några ord om Sveriges förhållande till Europa. Vi tillhör – det är självklarhet att säga det – Europa i alla meningar: geografiskt, kulturellt, och ekonomiskt. Inget kan därför vara naturligare än att vi eftersträvar närmast möjliga relationer med Europas övriga stater. När det gäller handel, ekonomi, forskning och utveckling är det i första hand Västeuropa, dvs. de länder som tillämpar marknadsekonomi och i princip är frihandelsländer.

Allt det samarbete som eftersträvas måste utgå från den säkerhetspolitiska lösning som vi har valt. När det gäller det organiserade samarbetet inom Västeuropa betyder det att vår alliansfrihet och vår neutralitet inte får sättas i fråga. Det borde emellertid vara möjligt att även med detta förbehåll komma betydligt längre i harmonisering av handel och ekonomi mellan EG-länderna och Sverige och övriga inom EFTA.

EG har nu beslutat sig för att intensifiera arbetet med att undanröja kvarstående handels hinder mellan EG-länderna. Vi måste se till att Sverige därmed inte hamnar i en sämre position. Om handeln med EG försätts skulle det omedelbart slå mycket hårt mot vår ekonomi och sysselsättning. I den takt som man inom EG nu för upp kvarstående hinder till diskussion och lösning måste vi pröva möjligheterna att få del av samma liberaliseringar. Vi behöver inte göra det med mössan i hand. Det är inte bara Sverige som drar nytta av närmare samarbete inom Europa – det gör också länderna inom EG – men det är vi som måste bevaka våra intressen.

Anf. 4 OLOF JOHANSSON (c):

Herr talman! Rustningarna är det mest iögonfallande exemplet på hur vi slösar med de resurser som vi borde använda för att lösa mänsklighetens överlevnadsproblem. Därmed bidrar vi till att fördjupa fattigdomen, och fattigdom och orättvisor är i sin tur en huvudorsak till konflikter och krig. Kriget innebär ökad fattigdom och en omfattande miljöförstörelse – en ond cirkel med tragiska dimensioner.

Världens samlade militära utgifter uppskattas för närvarande till ca 700

miljarder dollar eller närmare 5 000 miljarder svenska kronor på ett år. Det motsvarar värdet av de samlade investeringarna i samtliga u-länder under ett år, och det är ungefär 20 gånger så mycket som de västliga industriländernas samlade u-landsbistånd.

De stora kärnvapenarsenalerna hotar mänsklighetens överlevnad och vår civilisations bestånd. Denna vetskap borde vara en ännu större drivkraft till arbete för fred för enskilda och länder än vad den är i dag.

Utgångspunkten för nedrustningsarbetet är, naturligt nog, vårt eget lands säkerhet och trygghet, men nedrustningspolitiken måste avse internationella mål. Den syftar till att skapa en fredlig utveckling i hela världen, och den vill skapa bättre förhållanden mellan världens länder.

Säkerheten kräver i dagens läge framför allt att ett globalt accepterat system för fredens bevarande skapas. Det som krävs är förtroendeskapande internationellt samarbete och effektiva mekanismer både för att hindra kärnvapenkrig och för att förebygga att konflikter mynnar ut i krigshandlingar. Sverige måste ge FN:s generalsekreterare allt tänkbart stöd i hans ansträngningar att stärka världsorganisationens och i synnerhet säkerhetsrådets roll i detta sammanhang. Nedrustning är en angelägenhet för alla FN:s medlemsstater. Också i det direkta förhandlingsarbetet måste därför FN:s roll stärkas.

Men det behövs också ett tydligt manifesterat folkligt engagemang. Den stora fredresan har ur den synpunkten blivit en stor framgång. 112 regeringar har tagit emot dess representanter. Folkligt engagemang i fredsfrågan kräver respekt och är ett av de hoppfulla tecknen inför framtiden.

Kärnvapenhotet är dominerande också för svensk säkerhet. Att förhindra kärnvapenspridning, främja nedrustning på kärnvapenområdet och arbeta för att befintliga kärnvapen aldrig kommer till användning är av centralt intresse för oss. Verklig säkerhet innebär att alla kärnvapen avskaffas. Sverige måste fortsätta att driva de krav som Thorbjörn Fälldin framförde i FN 1982, och som socialdemokratiska regeringar därefter har fullföljt: ett fullständigt stopp för kärnvapenprov, ett fullständigt stopp för tillverkning av kärnvapen och dess vapenbärare, ett förbud mot all vidare utplacering av kärnvapen och kärnvapenbärare samt ett fullständigt förbud mot produktion av klyvbart material för vapenändamål. En sådan fryssing av kärnvapenutvecklingen skulle kunna utgöra det första och mest effektiva steget mot betydande minskningar av kärnvapenarsenalerna.

Ett totalt provstoppssavtal tillhör de områden som bör ha en särskild prioritet, och Sverige bör ta förnyade initiativ för att få till stånd ett sådant avtal. De nyligen återupptagna provsprängningarna är här en allvarlig varning.

Från centerpartiet har vi i riksdagen särskilt kritiserat de franska kärnvapenproven vid Mururoa, som sker mot befolkningens vilja. Den nuvarande regeringen har avstått från att kritisera dessa prov. Det sker med hänvisning till att Sverige bör kritisera alla kärnvapenprov generellt. Enligt vår mening bör den svenska regeringen fördöma kärnvapenprov varhelst de förekommer och oberoende av vilket land det gäller.

Vi ser med tillfredsställelse på de förslag som Sovjetunionen, och senare

USA, har lagt fram om eliminering av medeldistanskärnvapen i Europa. Sådana förhandlingar bör bl. a. inriktas på de typer av kryssningsmissiler som har lång räckvidd.

FN har gett nedrustningskonferensen i uppdrag att förhandla för att förhindra kapprustning i rymden. När supermakterna kommer så långt som till prov med de nya systemen äventyras ingångna avtal och förhandlingarna om rustningsbegränsningar försvåras ytterligare. Tidsfaktorn är därför av avgörande betydelse. Det är nödvändigt att utan dröjsmål få till stånd internationella förhandlingar för att förhindra en kapprustning i rymden. Det europeiska forskningsarbetet inom Eureka bör utnyttjas för att bidra till att utveckla teknik för verifikation. Centerpartiet ställer sig positivt till att Sverige medverkar till att en fredssatellit kan få en sådan användning.

Under senare år har det skett en kraftig satsning på konventionell upprustning. Den pågående konventionella kapprustningen medför en ökad roll för militära maktmedel i internationell politik. För mindre stater är detta starkt negativt. Risken för att bli angripen med konventionella vapen framstår för dem som det främsta hotet mot deras säkerhet. Det är glädjande att äntligen vissa framsteg har gjorts i förhandlingarna om trupp begränsningar i Centraleuropa. Ansträngningarna måste fortsätta för att få överenskomelser om reduktion av de konventionella styrkorna i Europa.

Förslaget om en korridor fri från slagfärdskärnvapen i Europa måste kombineras med ett förslag om begränsningar och förändringar av det konventionella försvaret för att inte leda till upprustning. Sådana begränsningar kan vara knutna till ömsesidiga trupp reduceringsavtal.

Det pågår en omfattande marin rustning. Kapprustningen till havs har också medfört att allt större delar av det fria havet nu används av båda blocken för övningar och annan militär närvaro. Det har blivit allt svårare att överblicka den militära aktiviteten också i våra nordliga farvatten. Det nordeuropeiska och det nordatlantiska området har fått en ökad strategisk betydelse. Stormakterna har på olika sätt visat ett tilltagande intresse för utvecklingen här. Det förekommer en ökad militär aktivitet från båda alliansernas sida i vårt närområde. Den ökande övnings- och spaningsverksamheten har lett till gränskränkningar till sjöss och i luften som aldrig får accepteras. Sverige måste kunna skydda sitt territorium med alla tillgängliga medel. Här vill jag kraftigt understryka det som framgår av regeringsförklaringen i denna del.

De nordiska länderna måste utifrån sina säkerhetspolitiska lösningar överväga åtgärder som ytterligare kan konsolidera och stärka stabiliteten i norra Europa. En kärnvapenfri zon skulle kunna stärka de nordiska ländernas säkerhet. Ett balanserat zonarrangemang, som inte ger någon part ensidiga fördelar, skulle kunna främja avspänningen. De nordiska länderna måste först av allt vara eniga om att det ligger i ländernas intresse att få till stånd en kärnvapenfri zon i norra Europa. Det förutsätter också ett brett politiskt stöd i partierna i de nordiska länderna. Centerpartiet ser det som värdefullt att en enig svensk riksdag har slutit upp kring zontanken. Vi anser också att en parlamentarisk arbetsgrupp, med företrädare för riksdagspartierna i Norden, skulle innebära att frågan förs framåt. Det kan leda till en fördjupad nordisk dialog i säkerhetspolitiska frågor utifrån de olika

Den svenska neutralitetspolitiken är, tillsammans med ett starkt försvar, den främsta garanten för vår fred och vårt oberoende. Nyckeln till framgång ligger i vår förmåga att upprätthålla trovärdigheten kring våra strävanden. Den bästa förutsättningen för att uppnå trovärdighet är om vi kan visa omvärlden att Sveriges folk och de politiska partierna står enade kring värdet av vårt lands oavhängighet och frihet.

Vårt försvar skall vara fredsbevarande, stabiliserande och krigsavhållande. Förmågan att upprätthålla ett trovärdigt invasionsförsvar är härvid av grundläggande betydelse. Utrustning, organisation och utbildning måste anpassas så att försvarsmaktens förmåga uppfattas just som trovärdig i omvärlden.

Det har varit en styrka för Sverige när försvarsbesluten präglats av en vilja till ett brett samförstånd. Vi hoppas och utgår från att arbetet i riksdagen skall präglas av ett sådant synsätt också inför vårens försvarsbeslut.

Det ökade säkerhetspolitiska intresset för norra Europa, och de återkommande kränkningarna av svenskt territorium, kräver tydliga försvars- och säkerhetspolitiska markeringar. Men vi har också anledning att ständigt uppmärksamma vad den tekniska utvecklingen och ekonomisk integration innebär för vår stabilitet, hur vår sårbarhet påverkas. Därför måste vi slå vakt om totalförsvarstanken och inte genom snabba förändringar undergräva våra möjligheter att klara oss i en kris- eller krigssituation.

Vapenexport från Sverige är i princip förbjuden. Förbudet är dock förenat med möjligheter till dispens efter prövning i varje enskilt fall. Grundförutsättningen för att export av vapen skall kunna tillåtas är att det sker till länder som inte befinner sig i konflikt eller hotas av konflikt, liksom att vapnen inte kan förväntas bli använda för förtryck av mottagarlandets invånare.

Tunga skäl kan anföras för att Sverige skall tillåta export av vapen i vissa fall. Vårt eget vapenbehov kräver inhemsk produktion. Detta i sin tur är av betydelse för trovärdigheten i vår neutralitetspolitik. Vi måste begränsa vårt beroende av omvärlden, minska vår sårbarhet även på det här området. Till detta kan läggas det rent principiella argumentet att andra länder, som upprätthåller ett försvar i samma fredliga syfte som vi själva, också bör ha samma rätt som vi att göra anspråk på att kunna köpa vapen på världsmarknaden. Att inte under några omständigheter tillåta vapenexport, men själv uppträda som köpare av vapen kan med skäl uppfattas som hyckleri.

Reglerna för svensk vapenexport har varit föremål för översyn och skärpning vid flera tillfällen. Trots detta visar systemet fortfarande betydande svagheter. Det vore därför motiverat att göra en ny samlad översyn även av principerna för svensk vapenexport. En sådan översyn borde ta som utgångspunkt att vapenexport ej kan få förekomma till länder som är inblandade i någon form av yttre eller inre konflikt eller som löper en påtaglig risk att bli inblandade i en sådan. Kraven på garantier mot vidareexport till sådana länder måste också skärpas.

En självklar regel borde vara att all export till länder varifrån det förekommer vidareexport i strid mot slutförbrukarintyget omedelbart stoppas. De nu aktuella vapenaffärerna visar också att kontrollen har varit otillräcklig. Det måste vara en självklarhet att tillräckliga medel avsätts så att en tillförlitlig kontroll kan ske av vapenhandeln. Detta gäller också de

utredningsresurser som krävs för att utreda misstankar om brott. En viktig del av den osäkerhet som i dag präglar den svenska debatten har sin grund just i att utredningar tar tid. Det räcker då inte att tillsätta många utredningar utan det gäller att snabbt komma till klarhet när misstankar uppstår. Detta gäller både vår rättsapparats sätt att fungera och den politiska nivån.

FN:s deklaration om mänskliga fri- och rättigheter innehåller bestämmelser om rätten till liv, frihet och personlig säkerhet. Den förbjuder slaveri, tortyr och omänsklig behandling samt fastställer rätten till yttrande- och religionsfrihet. Där står också att folkets vilja skall komma till uttryck i fria val med allmän rösträtt.

Verkligheten är att 25 miljoner människor under svåra, ofta miserabla och ovissa förhållanden framlever sitt liv som flyktingar. Ungefär 10 miljoner måste leva som flyktingar i sitt eget land. De övriga miljonerna har tagit sig till ett annat land, och då främst ett grannland. De flesta kommer från fattiga länder och de flesta flyr till fattiga länder. Ungefär 90 % av flyktingarna når endast grannlandet, som har fred att erbjuda, men inte så mycket mer. I det fattiga Sudan lever i dag 1 miljon etiopier. I Pakistan finns drygt 3 miljoner afghaner.

Mot denna dystra bakgrund växer rörelsen för mänskliga rättigheter allt snabbare och får stöd i allt bredare lager – över ett tusen oberoende grupper och organisationer är nu verksamma i världen. Detta har ökat trycket på regeringar i olika länder. När människor i frihet får föra fram sin mening, när opinioner kan bildas inom länder och internationellt, då upprätthålls också en grundläggande garanti för att de mänskliga rättigheterna inte bryts ned i tysthet. Världens demokratier har här ett stort ansvar. Vi måste ständigt vara beredda att ta de förtryckta parti, varhelst de mänskliga rättigheterna förtrycks.

Barn drabbas hårt i konfliktssituationer. Deras föräldrar dödas och barnen rycks upp från sin miljö, från hem och familj. I vissa länder tas de dessutom ut som "soldater". Våld riktas i allt större utsträckning direkt mot barnen genom tortyr, dödsstraffningar och kidnappningar. Barn måste få ett särskilt skydd.

I det konventionsarbete som pågår i FN och i ESK om barns rättigheter, måste Sverige medverka till att artiklar införs om barn i krig. Inneboenden måste vara att barn tillförsäkras ett särskilt skydd i krigssituationer och att inga barn får beväpnas. Det sistnämnda för att inte våld skall kunna riktas mot barn under förevändning att de varit beväpnade. Det är naturligtvis ett starkt skäl, utöver de rent humanitära. De flesta pojksoldater i t. ex. Iran är i åldern 15 till 17 år. Åldersgränsen för att beväpnas på detta sätt för krigföring måste höjas. FN och andra internationella och nationella hjälporganisationer måste också kunna garanteras att få komma in i krigförande länder för att där tillförsäkra barnen humanitär hjälp.

Sydafrika är inte bara hemlandet för apartheid. Det är också det enda land i världen, efter Nazi-Tyskland, som har grundlagfäst rasdiskriminering, förenat med ett omfattande våld från polis och militär mot folkmajoriteten. Vi hörde nyss i regeringens förklaring hur många dödsoffer som dessa har skördat.

Pretoriaregimen för i dag krig i det ockuperade Namibia och i Angola och

Moçambique. Politisk, militär och ekonomisk utpressning utövas mot Lesotho, Swaziland och Botswana. Militära överfall görs mot Zambia och Zimbabwe. Sydafrika bryter mot en rad internationella avtal, domar i Internationella domstolen och vedertagna internationella omgångsregler.

Kraven på sanktioner mot Pretoriaregimen har ställts av de förtrodda i Sydafrika och Namibia sedan 1959. I Sverige råder en bred uppslutning bakom dessa krav, klarast uttryckt vid Folkriketsdagen mot apartheid i februari 1986.

Det framstår allt tydligare att Sydafrikas ekonomi och samhällsiv störs av partiella sanktioner som redan införts. Protesterna från det hållet är också en signal i denna riktning.

Vi ser det som glädjande att den svenska regeringen nu har lagt fram ett förslag om handelsbojkott av Sydafrika. Lagförslaget ger vissa möjligheter till dispenser. Även om varje lagstiftning måste ha säkerhetsventiler får inte dispensmöjligheterna ges en vid tolkning. Motsvarande aktioner vidtas i dag i övriga nordiska länder. Samverkan är naturlig och självklar. Vi deltar alla i en långsiktig internationell process för att bryta det avskyvärda apartheidssystemets förtryck och omänsklighet.

Det står i dag klart att praktiskt taget alla miljöproblem har internationella dimensioner. Den långa raden av olyckor med internationella verkningar blir allt längre. Miljöproblemen försorsakas eller förvärras av miljöskadliga utsläpp i andra länder, nära och fjärran. Det enskilda landet som drabbas kan inte självt lösa problemen. Det kan bara ske genom internationellt samarbete.

Kärnkraftsolyckan i Tjernobyl ger skrämmande bevis på att ett kärnkraftshaveri har förödande effekter på människor och miljö. Men också produktionsresurser drabbas. En olycka mer än etthundra mil från Sveriges gränser får sådana verkningar hos oss, trots att endast en mindre del av bränslehärdens radioaktiva innehåll släpps ut i atmosfären.

Internationellt samarbete är en absolut förutsättning för att man skall kunna avvärja de globala miljöhoten, såsom drivhuseffekten, nedbrytningen av ozonlagret samt förstörelsen av de tropiska regnskogarna.

Utsläppen av koldioxid, kväveoxider, kolväten och freoner är alla bidragande orsaker till drivhuseffekten. Därtill kommer effekterna av att de tropiska regnskogarna skövlas. Följden av allt detta blir en successiv temperaturförhöjning. Ett annat globalt miljöhot i samband med skövlingen av de tropiska regnskogarna är den galopperande minskningen av jordens växt- och djurarter. Ca 70 % av jordens genetiska resurser finns i regnskogarna.

Allvarigt, irreparabel försämring av miljön kan i sig hota överlevnaden och därmed fundamentalt och i vid mening undergräva staters säkerhet. Miljöförstöring kan också framkalla inträskkonflikter eller förvärra konflikter som redan finns mellan stater.

Forskningen om miljökonsekvenserna av ett kärnvapenkrig är väsentlig för att alla stater skall kunna få ökad kunskap på detta område, inte minst som ett värdefullt bidrag för att få till stånd en nedrustning av kärnvapen. Det är därför angeläget att klargöra de förödande klimat- och miljöeffekter som forskarna hitills förutspått blir följden av ett kärnvapenkrig.

Den drastiska miljöförsämringen i tredje världen är ett hot mot nationell och internationell säkerhet också i så måtto att hela basen för ekonomi och försörjning bryts ned. Detta sker när jord-, mark- och skogsresurser överexploateras och felutnyttjas.

Sverige bör lägga kraftigt ökad vikt vid miljö- och resursfrågorna i det bilaterala utvecklingssamarbetet. Det räcker inte med att satsa svenska biståndspengar på rena miljöprojekt eller miljökomponenter i utvecklingsprojekt. Vad som krävs i ett längre perspektiv är att miljö- och naturresurshänsyn självklart byggs in i de samlade utvecklingssträvandena hos biståndsländerna. Det är glädjande att centerpartiet nu tycks få gehör för denna inställning i utrikesutskottet. Det måste bli ett erkänt faktum att rationellt, långsiktigt nyttjande och skydd av naturresursbasen är ett helt centralt utvecklingsmål.

Det framstår som särskilt angeläget att föra in miljöperspektivet också i de "högpolitiska" utvecklingsfrågorna - skuldfrågorna, valutapolitiken, den internationella ränite- och handelspolitiken.

Det kommer att bli allt viktigare att visa att ekonomin och välfärden på jorden finns att söka i en framsynt resurspolitik. Vi anser att Sverige nu bör ta initiativ till en internationell konferens om miljö- och resurshushållning.

Sverige måste ta nya initiativ för att aktivera och intensifiera det internationella samarbetet rörande miljö- och utvecklingsfrågorna. Detta samarbete har under senare år stagnerat och byråkratiserats, och det är en trend som måste brytas.

Ett ypperligt tillfälle för Sverige att återgå från ord till handling kommer nu under våren. Världskommissionen för miljö och utveckling, den s. k. Brundtlandkommissionen, kommer i april att lägga fram sin slutrapport. Den kommer att bilda underlag för diskussioner och beslut dels vid mötet i juni i Nairobi med FN:s miljöstyrelse, dels till hösten i New York med FN:s generalförsamling. Kommissionen tillkom i hög grad på svenskt initiativ med början 1981/82, och Sverige har både ekonomiskt och på andra sätt givit kommissionen sitt stöd.

Enligt förhandsuppgifter kommer kommissionen att föreslå långtgående förändringar i det internationella samarbetet över hela fältet: ekonomiska frågor, sociala frågor, miljö- och naturresursfrågor och utvecklingsfrågor. Överexploateringen i tredje världen kommer givetvis in här, liksom behovet av att ändra det politiska tänkandet och beslutsfattandet inom en rad områden såsom jordbruk, skogsbruk transporter, energi etc.

Miljö- och naturresurshänsyn måste, påpekas det i rapporten, helt och på ett tidigt och påverkbart stadium integreras när politiken utformas. Det är nästan alltid för sent att hänga på litet miljöpolitik på fattade beslut i ett sent stadium. Visst kan det döva ett dåligt samvete, men det ändrar inte politikens huvudinriktning, vilket oftast krävs för att det långsiktiga miljö- och resurstänkandet skall slå igenom. Som kommissionen påpekar och som ansvarskännande miljövärdare predikar i många år, måste vi i mycket högre utsträckning inrikta oss på att förutse och förebygga problemen i stället för att som nu pumpa in resurser i efterhand för att försöka ståda upp och rädda vad som räddas kan.

Det är också oerhört viktigt att förstå att frågan om en hållbar utveckling

inte bara berör u-ländernas framtid. I minst lika hög grad gäller det oss i den industrialiserade världen. Åratal av brist på miljöhänsyn börjar nu kraftigt slå tillbaka även i våra länder, de s. k. utvecklade länderna. Även om arbetet för en bättre och säkrare framtid måste ske med utgångspunkten i det globala perspektivet och inom ramen för ett intensifierat, konkretiserat internationellt samarbete, är det till syvende og sist bara de nationella regeringarna som kan omsätta kommissionens rekommendationer i verklig handling.

Det internationella samarbetet blir aldrig bättre eller mer långtgående än vad de deltagande länderna önskar och tillåter det att bli. Det är en dyster sanning när ingenting händer, men det är också en stor möjlighet om den rätta viljan finns hos aktörerna.

För samtliga regeringar gäller att lägga om den nuvarande politiken som leder till en ohållbar utveckling med ständigt växande globala, regionala och nationella miljö- och resursproblem, till en politik som leder till en utveckling som är hållbar och bärkraftig. En sådan utveckling kan ge generationerna efter oss en framtid som är rikare, mer rättvis och tryggare för alla människor på denna vår enda jord.

Från centerns sida vill vi alltså uppmana regeringen att se till att Sverige aktivt tar del i detta arbete. Som vi alla förstår kommer det att ställas stora krav på såväl nationella som internationella insatser. Vi i centern kommer nogga att studera kommissionens rapport och dess slutsatser och sedan följa den svenska regeringens handlande – nu som hittills genom pådrivande initiativ.

1987 års session med UNEP förbereds för närvarande. Vid detta möte kommer en huvudfråga att vara behandlingen av perspektivdokumentet, dvs. de långsiktiga planerna för FN:s miljöarbete till år 2000 och därefter. Beslut i denna viktiga fråga kommer att fattas. Sverige måste åter med kraft arbeta för att vända den negativa utvecklingen och stärka FN-systemets insatser på miljöområdet – och då särskilt UNEP:s verksamhet. Det vore en bra startpunkt att ta tag i dessa frågor.

Ett samarbetsavtal har slutits mellan europeiska stater om tekniskt och vetenskapligt utvecklingssamarbete. För att främja ett europeiskt samarbete på miljöområdet och för att utveckla och stimulera åtgärder för att minska luftföroreningar bör ett Miljö-Eureka bidras. Ett sådant Miljö-Eureka bör också samordna forskningsinsatserna på området och samordna de miljöövervakningsprogram som finns och som behöver vidareutvecklas.

Fred och utveckling bygger på solidaritet mellan människor. Solidariteten, i både nationell och internationell mening, är en av grundvalarna för den mänskliga existensen. Att ta ett delat ansvar för utvecklingen i världen innebär att vi måste dela med oss av våra gemensamma tillgångar, av våra erfarenheter, av vår kunskap och bistå dem som har det svårt att skapa en framtid att tro på. Inte minst med det ansvar som vi har i det internationella samarbetet är det därför alltid en fördel om vi här i Sveriges riksdag och i Sverige över huvud taget så långt möjligt kan vara eniga i vår uppfattning om vårt agerande i internationella fora i förhållande till andra länder. Det ger oss styrka, det ger oss trovärdighet. Det innebär inte att vi skall undvika att ta debatter när debatter behövs. Men detta är ändå det grundläggande viktiga i den svenska utrikes- och säkerhetspolitiken.

Anf. 6 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! När jag för drygt ett år sedan blev utrikesminister ställde jag upp tre målsättningar som jag tyckte borde gälla för utrikespolitiken, och jag försökte fånga in dem med tre ord, nämligen säkerhet, solidaritet och samförstånd. Utrikesdeklarationen har i mycket handlat om säkerhet och solidaritet, och jag tänkte nu säga några ord om samförståndet.

Jag ser det som en svensk utrikesministers förpliktelse att söka åstadkomma enighet kring utrikespolitiken, helt enkelt därför att Sverige då står starkare, både då vi för förhandlingar med andra länder, som med Sovjetunionen då det gäller gränsdragningen i Östersjön, och när vi hävdar svenska ståndpunkter i FN, i Genève eller var det nu kan vara.

Det är också med tillfredsställelse – även om det har förekommit en och annan biton från moderat och kommunistiskt håll i den här debatten – jag kan konstatera att det i allt väsentligt råder enighet kring den svenska utrikespolitiken. Jag vill gärna ha sagt att detta har samtliga partier bemödat sig om att åstadkomma. Vi har också i ömtåliga frågor kunnat föra väldigt öppna resonemang och till slut tagit oss fram till en gemensam ståndpunkt, som har gjort att vi har stått starkare i förhandlingarna.

Jag tycker att den enigheten har kommit till starkt uttryck också under den här debatten trots bitonerna. Det gäller – i varje fall beträffande fyra partier – EG-samarbetet. Visst finns där problem – också det problemet att Sverige för sin egen välfärds skull blir alltmer beroende, liksom alla andra länder, av sin omvärld. Och jag menar allvar då jag på regeringens vägnar säger att vi är beredda att sträcka oss så långt som till den gräns som neutraliteten sätter. Med detta är det sagt att vi har många anledningar att diskutera problem i det här sammanhanget, men vi kommer aldrig ifrån frågeställningen så enkelt som Lars Werner försöker göra det.

Vi är överens om väldigt mycket annat, och jag skall inte upprepa det. Jag måste säga att jag blev glad när Carl Bildt, om jag uppfattade det rätt, med litet vördsam darr på stämman nämnde Östen Undén's namn, eftersom jag är övertygad om att han gjorde det av uppriktighet. Men tänk, så glad Östen Undén skulle ha blivit, om han någon gång under sin levnad hade fått ett liknande omdöme från högerhåll! Det fick han aldrig höra.

På två punkter anmälde Carl Bildt avvikande mening. Det gällde försvarsöverenskommelsen och vårt agerande i fråga om Sydafrika.

Då det gäller försvarsöverenskommelsen skall jag inte ge mig in i den debatten. Jag tycker att Ingemar Eliasson på ett övertygande sätt ändå visade

att det ligger en viss överdrift i påståendet att Sveriges trygghet minskar då vi ökar försvarskostnaderna reallt på det sätt som sker i överenskommenheten.

Vad så gäller Sydafrika tycker jag också att Carl Bildt gjorde sig skyldig till överdrifter, men låt mig först ta fasta på det som förenar, för det tror jag är viktigt. Vi är helt överens om att apartheidssystemet är ett vedervärdigt system. Vi är överens om att Sverige bör ge sitt bidrag till att detta system så snart som möjligt avskaffas. Vi är överens om att vi i Förenta nationerna måste verka för sanktioner, eftersom det på sikt är det enda verk samma medlet att på fredlig väg bli av med apartheidssystemet.

Men Carl Bildt överdriver när han säger att vi har övergivit Undénlinjen – för gott, fick jag en känsla av. Likaså överdriver han då han säger att vi har övergivit eller skjutit åt sidan tanken på att åstadkomma sanktioner.

Nej, vi har inte övergivit Undénlinjen. Vi säger att vi har gjort ett avsteg från Undénlinjen och att detta är att betrakta som en engångsföreteelse och kan betraktas på det sättet, därför att situationen i Sydafrika är alldeles unik. I årtionden har där förekommit en systematisk, brutal kränkning av de mänskliga rättigheterna. Inte nog med detta: Rätten att förtrycka majoriteten finns inskriven i Sydafrikas grundlag. Dessutom har världssamfundet FN – i vilket fall som helst den överväldigande majoriteten av FN:s medlemsländer – i årtal fördömt detta system.

Carl Bildt menar att vi har övergivit Undénlinjen och därmed utsatt oss för risken att bli offer för de påtryckningar som från tid till annan kommer från än den ena än den andra stormaktens sida för att vi skall gå med i sanktionskampanjer, som stormakten i fråga vill företa vid sidan av FN. Jag anser att även detta påstående är felaktigt. Vi måste nämligen se på motiveringarna till Undénlinjen. Östen Undéns motivering för att Sverige skulle inta denna hållning, att inte gå med i sanktionskampanjer som inte beslutats av FN:s säkerhetsråd, var ju att Sverige därmed aldrig skulle behöva riskera att påtvingas sanktionskampanjer av den ena eller den andra stormakten. Vi skulle aldrig behöva ta ställning för den ena stormakten mot den andra, aldrig behöva misstränkas för att gå någon stormakts ärenden. Men risken föreligger inte då det gäller Sydafrika. Här föreligger ingen stormaktskonflikt. Den ena stormakten är för sanktioner, den andra stormakten har redan beslutat om sanktioner. Jag är helt övertygad om, att om denna fråga kommer upp i FN:s säkerhetsråd, dvs. om det läggs fram ett förslag om rekommendation att vidta frivilliga åtgärder, kommer förslaget inte att veterars i säkerhetsrådet. Vi kan alltså med en viss effekt och med högt burett huvud också i fortsättningen hävda Undénlinjen. Jag går så långt att jag påstår att Sverige i inget av de fall då Sverige blivit utsatt för sådana här påtryckningar skulle ha stått svagare, om Sverige redan tidigare fattat ett sådant beslut som vi nu kommer att fatta beträffande sanktioner mot Sydafrika. I praktiskt taget alla frågor hade det blivit en konflikt mellan stormakterna.

Vi har inte övergivit tanken att åstadkomma ett beslut om sanktioner. Tvärtom, vi menar att det efter ett beslut om en ensidig svensk bojkottaktion är angelägnare än någonsin att öka ansträngningarna att åstadkomma ett sanktionsbeslut i FN. Till de skäl som jag har nämnt tidigare vill jag foga detta: Vid alla mina samtal med representanter för ANC och UDF, med

frontstatsledarna och många andra har jag blivit övertygad om att tiden för en fredlig lösning av apartheidfrågan snabbt håller på att rinna ut. Den situation som har uppstått på så många andra håll i världen i liknande fall håller nu på att uppstå i Sydafrika: regimen slår med allt brutalare metoder ned oppositionen för att värna om de privilegier som en liten minoritet har skaffat sig. Samtidigt ökar hos de förtryckta, och framför allt hos de unga bland de förtryckta, misstron mot ledarskapet. Revoltkänslan och desperationen ökar, och då kan det som på många andra håll i världen mycket lätt händer att de mera demokratiskt sinnade, de mera sansade ledarna, som Nelson Mandela och Oliver Tambo, skjuts åt sidan för att ersättas av mer revolutionärt sinnade ledare. Då är blodbadet ett faktum.

Jag inbillar mig inte ett ögonblick att en svensk bojkottaktion som sådan kommer att ha någon avgörande betydelse utan endast i kombination med andra staters engagemang. Det gläder mig mycket att människor som lider och som har sett andra människor dödas, de som tillhör befrielseströrelsen, de betraktar den svenska aktionen som en uppmuntran i deras arbete. Det här har alltså en moralisk aspekt.

Anf. 7 CARL BILDT (m) replik:

Herr talman! Låt mig börja med att helt kort instämma i litet av det som utrikesministern sade i inledningen till sin första replik, nämligen detta att utrikesdeklarationen självfallet avspeglar en bred enighet om huvudlinjerna i Sveriges utrikespolitik. Det faktum att vi nu för en debatt om vissa aspekter av denna politik kan ju tjäna som en illustration av den enighet som i övrigt råder.

Jag hade dock satt värde på om utrikesministern något hade kommenterat de saker som jag tog upp beträffande folkrättslinjens ställning i svensk utrikespolitik för närvarande, icke minst mot bakgrund av de enligt min mening litet olyckliga uttalanden som kabinetssekreteraren har gjort med anledning av den folkrättsaknunniges avgång.

Så till Undénlinjen och till betydelsen för denna av det lagförslag som nu ligger på riksdagens bord. Vi är eniga om att det här innebär ett brott, låt oss kalla det ett avsteg eller ett övergivande om vi så vill. Men i just detta specifika fall överges den s. k. Undénlinjen, och det är första gången som det sker. Det är klart att detta kommer att åberopas i framtiden.

Utrikesministern säger att vi måste se på de situationer som låg till grund för denna linje. Så nämner han att det gäller att hålla sig utanför öst-väst-konflikten, och det är alldeles riktigt. Men i den värld vi lever i har nästan varje tänkbar konflikt en öst-väst-dimension, samtidigt som mycket få konflikter är enbart öst-väst-konflikter. De fall som vi har haft att ta ställning till under senare år – låt mig bara nämna några av dem – har inte alls varit så enkla som utrikesministern låter antyda. Ta t. ex. Argentinas invasion av Falklandsöarna-Malvinas. Då krävdes internationella sanktioner. Det var ingen öst-väst-konflikt. Vi sade nej till deltagande med hänvisning till Undénlinjen. Jag tycker att detta var alldeles riktigt. Vi respekterades för ställningstagandet. Ta t. ex. användandet av ekonomiska sanktioner under senare år mot stater som har varit inblandade i internationell eller nationell terrorism. Ta exemplet med tillfångatagandet av grisslan på

den amerikanska ambassaden i Teheran – detta fördömdes av en enig världspinion, inkl. Sovjetunionen. Händelsen föranledde förslag om ekonomiska sanktioner. Vi fick förfrågan om deltagande, men vi sade nej. Undénlinjen gällde. Det var riktigt. Vi hade detta stöd. Det stödet har vi inte på samma sätt i framtiden.

Undénlinjen är inte heller något teoretiskt begrepp som bara har att göra med just de saker som vi nu diskuterar, utan den har också att göra med de konkreta åtaganden som Sverige har iklätt sig när det t. ex. gäller GATT. GATT är ju det avtal som reglerar den fria handeln i världen, den fria handel som betyder så oerhört mycket för framför allt de små staterna och icke minst för en exportberoende småstat som Sverige. Nu gör vi ett avsteg från GATT. Vi bryter mot GATT-stadgan. Det är klart att man kan motivera detta med det lättsinne som jag såg att Sverker Åström visade i TV häromkvällen. Han sade att så många andra, t. ex. stormakter, också bryter mot GATT-stadgan. Så varför kan inte vi göra det också? Vi kan inte göra det av just den enkla anledningen att vi måste kunna säga att det är fel när stormakterna bryter mot GATT-stadgan. När Förenta Staterna åberopar GATT-stadgan, artikel 21 B om jag inte missminner mig, när det gäller sanktionen mot Nicaragua, säger vi att det är fel. Men kan vi säga detta i fortsättningen? USA bryter mot GATT-stadgan, Sverige bryter mot GATT-stadgan, alla andra bryter mot den. Vad har denna stadga för värde, om man kan bryta mot den utan några större konsekvenser?

Under hela hösten sades det från regeringens sida att det fanns en färdig sanktionslag. Nu vet vi att det inte fanns någon sanktionslag. När det kom till kritan och man skulle göra den här helomvändningen i politiken, fick man ta till en gammal lag från 1971, som avser helt andra situationer, som inte är utformad för att täcka denna situation. Och man försatte sig själv i det läget att man fick tillämpa bara vissa paragrafer av den gamla lagen. Den har operativa paragrafer, 3–8. Man vill nu tillämpa paragraferna 3 och 5 men inte 4, 6, 7 och 8. Sedan förser man det hela med en undantagsbestämmelse, som är så nebulös att den nästan förtjänar att citeras.

Där står: Om förhållandena – vilka anges inte – ändras, så att syftet – som inte heller anges – med ett förordnande ej längre kvarstår, skall regeringen så snart det kan ske – dvs. inte omedelbart – i motsvarande mån – motsvarande vad då? frågar man – upphäva eller möjligtvis ändra meddelande, förordnande eller med stöd därav meddelade föreskrifter.

Detta, herr talman, som har förelagts oss är ingen lag, det är ett moras.

Anf. 8 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Jag tycker att den utrikesdeklaration som här har framlagts för riksdagen följer en gammal tradition. Den är fullständig, måttfull och balanserad. Jag noterade några passager med stort intresse, och jag vill i den här repliken uppehålla mig vid en, nämligen den där utrikesministern lägger ut texten i frågan huruvida en svensk bojkott av Sydafrika är förenlig med vår traditionella svenska utrikespolitik.

Utrikesministern säger: "Sverige kan inte i denna fråga misstänkas handla på uppdrag av något maktblock eller i någon enskild stats intresse." Nej, det är precis så. Det är ju också detta som är huvudkriteriet i vår alliansfrihet och

vår neutralitetspolitik. Därmed har man alltså uppfyllt själva grundkriteriet för att vi skall kunna delta i en sanktion utan att bryta mot traditionell svensk utrikespolitik. Den tolkningen gör folkpartiet, och vi menar att vi därmed står fast vid gammal traditionell svensk utrikespolitik – precis av de skäl som utrikesministern själv här har utvecklat.

Detta har ju också, som jag antydde i mitt tidigare inlägg, övertygande visats av Sverker Åström. I den utfrågning som Carl Bildt åberopade får Sverker Åström frågan: "Är det då ett brott mot Undénlinjen, enligt din uppfattning?" Sverker Åström svarar: "Jag kan faktiskt inte alls se det." Så utvecklar han skälen. Det ena är att Sydafrika länge har varit ett unikt exempel på brott mot FN-stadgan. Han påpekar att inte bara generalförsamlingen utan även säkerhetsrådet har fattat en rad olika beslut, där man t. o. m. har gått så långt att man sagt att apartheid kan bli ett hot mot freden i Afrika. Det andra skälet är att vi inte riskerar att komma i kläm mellan supermakterna.

Av dessa skäl har vi dragit slutsatsen att det i den situation som utvecklingen nu har medfört i Sydafrika – och när vi har provat möjligheterna att komma fram i FN – är både moraliskt och rättsligt rätt att genomföra en svensk handelsbojkott. Därmed slår vi följe med en lång rad andra stater, vilket innebär att åtgärden inte blir isolerad utan kan förväntas få effekt på regimen i Sydafrika.

Utrikesministerns beskrivning av läget är alldeles riktig – dvs. att FN:s säkerhetsråd har avslagit ett förslag om bindande sanktioner, att väldet har trappats upp i Sydafrika, att man vädjar till oss från anti-apartheid-rörelserna om att tillgripa handels sanktioner.

Det läget rådde faktiskt också förra våren. Vi drog redan då slutsatsen att vi inte längre kunde vänta. Om vi skulle delta i en internationell handelsbojkott så borde Sverige, liksom tidigare, vara opinionsbildande och pådrivande. Precis de skäl som utrikesministern nu anför, som underlag för det beslut regeringen har kommit till, kunde anföras för ett år sedan, eller åtminstone i slutet av maj och i början av juni förra året. Vi har förlorat ett år – vi hade kunnat fatta beslutet tidigare. Men vi skall inte längre gråta över spilld mjölk utan vara tacksamma för att det nu har vuxit fram en bred enighet inom Sveriges riksdag om att en handelsbojkott bör genomföras.

Det är min-förhoppning att det på motsvarande sätt skall växa fram en enighet i utrikesnämnden och här i parlamentet om att denna åtgärd ligger i linje med svensk traditionell utrikespolitik. Jag beklagar att en sådan enighet ännu inte har nåtts. Men i den regeringsdeklaration som här har presenterats läser jag in att regeringen inte vill förstora de tolkningstvister som här kan föreligga.

Med anledning av den situation som vi nu befinner oss i vill jag också fråga vad regeringen har för avsikt när det gäller ökat stöd till frontstaterna. I den proposition som riksdagen nu har att behandla om handelsbojkotten finns inte något förslag till ökat stöd. Vi har från folkpartiets sida föreslagit att en del av biståndet skall omgrupperas, så att vi samtidigt som vi fattar beslut om en handelsbojkott kan följa upp med ett massivt stöd till de frontstater som riskerar att hamna i en ännu sämre situation på grund av bojkotten. Det vore intressant att få utrikesministerns kommentar till detta.

Anf. 9 OLOF JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Som en allmän kommentar till regeringsförklaringen vill jag gärna understryka att den, som redan har sagts här, är måttfull i tonen och balanserad. Den är kanske inte fullständig – det kan ingen regeringsförklaring vara. Men den betonar vad som i långa stycken är gemensamma svenska ståndpunkter, och det är viktigt för att man skall kunna ge trovärdighet åt det utrikespolitiska agerandet.

Jag tycker att det finns anledning att ibland också säga, även om vi har en och annan hård debatt mellan regering och opposition, att Sten Andersson på ett föredömligt sätt försöker hålla kontakt med de olika politiska partierna. Det gör att den debatt som förs här i dag kanske blir mer avspänd än vad den annars skulle vara. Det är alltså en viktig del i arbetsmetodiken, som vi i alla fall uppskattar mycket.

Flera av de frågor som diskuteras i dag kommer att finnas på riksdagens bord under våren, och i samband därmed kommer mer detaljerade ställningstaganden att krävas av oss.

Jag vill understryka vad Ingemar Eliasson har varit inne på – att vi naturligtvis uppfattar det som en viktig framgång för Sverige att vi nu kan få en bred enighet om en Sydafrikabojkott. Dessutom måste det naturligtvis vara så, att det krävs av oss att vi genomför vissa åtgärder i södra Afrika, och en del av dem är redan igångsatta.

Det är min och centerpartiets övertygelse att när vi en gång har bestämt oss för en handelsbojkott, då kommer kraven på att ställa upp på frontstaternas sida att öka högst avsevärt, och då får det inte finnas någon som helst tvekan i det avseendet. Jag instämmer gärna i den fråga som Ingemar Eliasson ställde. Vi hade kanske på den punkten väntat oss något mer av framtidsbesked när det gäller hur man tänker agera för att följa upp ett bojkottbeslut. Det är ett starkt moraliskt krav på oss att ställa upp för dem som mer direkt drabbas av eventuella motaktioner.

Jag tycker inte det finns anledning att göra någon stor debatt av de eventuella nyanser som kan finnas i uttolkningarna av Undénlinjen, i varje fall mellan socialdemokraterna, centern och folkpartiet. Jag noterar att utrikesdeklarationen på den här punkten har tonat ner en del tidigare uttalanden. Tidigare yttranden från mig i debatten har en del uppfattat som en mycket vid tolkning av vad Undéndoktrinen ålägger oss. Så skall det definitivt inte tolkas. Däremot tror jag det är farligt att låsa fast sig vid uttalanden, som innebär att en situation är unik och därför skall leda till ett visst handlingsmönster i framtiden. Det finns inga situationer som är exakt lika. Men det finns och har funnits rasregimer i modern tid, också i Sydafrikas omedelbara närhet. Rhodesiabeslutet i början av 70-talet är ett typexempel på just detta. Därför tror jag det skulle vara bra med en viss återhållsamhet. Jag tycker också att det i viktiga delar var välgörande att höra ambassadör Sverker Åströms uttalanden kring detta. Det är viktigt att inte göra de väsentliga ingredienserna i Undéndoktrinen till en tvångströja för framtiden. Jag tror att de som eftersträvar någonting sådant bör fundera över att den svenska debatten är skild ifrån verkligheten i Sydafrika. Det finns egentligen bara ett uttryck för det: I Sydafrika gäller det livet. Här i vårt land kan vi ha

råd att diskutera utrikespolitiska doktriner och formuleringar. Men vi skall inte göra den debatten till den dominerande.

Det är också viktigt att säga att det handlar om en process. Vi har från centerns sida upplevt att vi borde haft ett närmare samarbete med de övriga nordiska länderna. Men vi kommer nu att gå i samma riktning och göra det ungefär samtidigt. Det är viktigt att den kontakten hålls och att det nordiska utvecklingsprogram som finns när det gäller Sydafrika följs upp. Jag utgår ifrån att utrikesministern kommer att ägna det särskilt intresse och att de kommande utrikesministermötena kommer att ta upp den frågan.

Men jag vill direkt ställa frågan till utrikesministern om så kommer att ske, vilka ytterligare åtgärder i programmet som man tänker ta fram och hur man skall samordna åtgärderna när det gäller frontstaterna.

Anf. 10 LARS WERNER (vpk) replik:

Herr talman! Först några ord om utrikesministerns påståenden om att jag gör det för enkelt för mig i EG-debatten. Jag anser inte det. Låt mig gå tillbaka till hela debatten.

Vi var emot en svensk anslutning till EG, som jag sade av omsorg om vårt lands neutralitet och alliansfrihet. Och det är därför som vi ser med oro på den pågående s. k. harmoniseringen. Vi tycker oss se ett svenskt närmande till EG som inte ens är föremål för offentlig debatt, och vi ställer oss frågande till den tystnaden och den politiska anpassningen till EG.

Jag tycker inte heller att deklARATIONEN från regeringen i dag skapar klarhet. Sten Andersson säger: "Vårt förhållande till EG har funnit sin form." Det gör han i ett läge just när vårt förhållande till EG står inför stora förändringar. Vi ser en fara i harmoniseringen. Vi ser ett hot mot oberoendet och självständigheten, mot själva grundvalarna för vår neutralitet.

Regler och bestämmelser förändras för att möta EG:s krav, säger Sten Andersson. Ja, men av bl. a. det skälet avvisades ju en svensk anslutning till EG. Och jag förmodar att detta var en bidragande orsak till att också de andra partierna för en del år sedan avvisade ett svenskt EG-medlemskap. Frågan blir då om de andra partierna har ändrat uppfattning. Det är en mycket märklig tystnad som råder.

Jag påstår inte att regeringen vill harmonisera in Sverige i EG. Jag påstår inte i dag att regeringen vill ansluta Sverige till EG. Men jag påstår att regeringen mumlar om de här frågorna. Det skapar osäkerhet, och det skapar möjligen förhoppningar på en del håll.

För vår välfärds skull måste vi närma oss EG, säger Sten Andersson. Samtidigt säger han med all rätt – och det är bra – att det finns en gräns, nämligen frågan om neutraliteten. Men det intressanta är: Var går den gränsen? Är den töjbar?

Jag gör det inte för enkelt för mig, men jag ser en hel rad problem som jag tycker att också regeringen borde se. Jag nämnde ett exempel, frågan om arbetsmiljön, men det finns en hel rad andra exempel.

Menar ni att det finns något som vi kan tumma på? Menar ni att det finns lagar och bestämmelser där vi kan sänka våra krav för att harmonisera oss och komma närmare EG? Tror ni att vi kan få de fördelar som EG kan erbjuda oss på det handelspolitiska området utan att det kostar oss

någonting? Tror ni att vi kan plocka russin ur kakan?

Jag tycker det vore mycket bättre om regeringen klart och entydigt tog fram alla de problem som finns när vi står inför den här frågan. På vilka områden skulle vi behöva sänka våra krav för att närma oss EG handelspolitiskt, och var går gränsen för neutraliteten?

Sedan några ord också om Sydafrika. Hur överens vi än må vara i kritiken och avståndstagandet gentemot apartheidsystemet skall vi inte sticka under stol med att det finns mycket olika åsikter om bojkott. Några av motståndarna är emot en bojkott därför att den drabbar de svarta, säger de. Andra är årligare och säger rakt ut att de är emot en bojkott därför att den drabbar dem själva.

Det är naturligtvis riktigt att en bojkott av Sydafrika får konsekvenser. Den får konsekvenser för de svarta, som ändå begär av oss att vi skall bojkotta apartheidregimen. Den får konsekvenser för frontstaterna, som ändå begär att vi skall bojkotta Sydafrika. Den får konsekvenser också för Sydafrika – det visar landets reaktioner på bojkottlagen. Och bojkotten får naturligtvis också konsekvenser för Sverige och mer eller mindre för olika människor i Sverige. Men solidariteten får inte stanna vid tillintet förpliktan- de ord. Solidariteten har ett pris, och det priset måste vi vara beredda att betala, om vi menar allvar med vårt uttalande om stöd för de svartas frihetskamp.

Jag ställde en fråga till regeringen: Anser ni att de svenska företagen skall ges möjligheter att övervintra och stanna kvar i Sydafrika efter en svensk bojkott?

Till sist frågan om vapenexporten. Det är lite märkligt att det är så tyst om den frågan här i dag. Det är en fråga som diskuteras och där en bred allmänhet har rätt att begära svar. Jag frågade de andra partierna om de står fast vid försvarskommitténs förslag att mjuka upp vapenexportreglerna och internationellt utvidga den svenska krigsmaterielltillverkningen. Ni måste förstå att vi står frågande – och vi är inte ensamma om det – inför försvarskommitténs förslag, inte minst mot bakgrund av den senaste tidens avslöjanden. Tvivel uppstår om vad ni verkligen anser beträffande vapenexporten, om ni enbart av taktiska skäl för närvarande sitter i konstitutionsutskottet och ifrågasätter delar av vapenexporten, eller om ni har tagit intryck av den senaste tidens avslöjanden. I det senare fallet borde ni också dra konsekvenserna och ta avstånd från försvarskommitténs förslag.

Anf. 11 Utrikesminister STEN ANDERSSON:

Herr talman! Först något om vårt samarbete med EG. Nej, Lars Wernert, neutraliteten sätter en absolut och bestämd gräns för vårt samarbete med EG. Jag har talat om formen, inte om innehållet. Jag menar att vi varje gång vi ställs inför ett problem – det må gälla en harmonisering eller det tekniska samarbetet eller vad det nu kan vara – då får diskutera hur nära neutralitetsgränsen vi är, men vi kommer aldrig att tumma på den.

Vad gäller avsteg eller inte och konsekvenser för framtiden av vårt kommande bojkottbeslut skall jag inte upprepa motiven till att vi ansett det finnas anledning att göra ett avsteg, men vi betraktar det som ett avsteg från Undénlinjen. Det är väl motiverat men det är ett avsteg, och vi har av skäl

som jag också har nämnt anledning att betrakta det som en engångsföreteelse. Det är också ett avsteg från våra förpliktelser i förhållande till GATT-överenskommelsen. Jag betraktar inte alls detta som problemfritt, men jag tycker att Carl Bildts farhågor är överdrivna.

Vad sedan gäller Sydafrika och framför allt frontstaterna vill jag säga till Olof Johansson och Ingemar Eliasson, som tog upp detta, att det vore ansvarslost av Sverige – och det har jag hävdad i många internationella sammanhang – att bara kräva sanktionsåtgärder, om man inte också förbinder detta krav med insatser för att bygga ut infrastrukturen, bygga hamnar, vägar, flygfält och annat i frontstaterna för att göra dem mera oberoende av Sydafrika. Det måste göras på ett sådant sätt att också ett framtida fritt Sydafrika kommer att få nytta av det. På det sättet stöder man de positiva krafter som finns också bland de vita i Sydafrika. Förutom de nära 2 miljarder kronor som vi varje år bidrar med till detta område lade vi i höstas till ytterligare 660 milj. kr. Jag kan inte säga exakt vad som kommer att hända framöver, men i den tilläggsbudget som läggs fram i vår kommer det att finnas ett förslag som tar fasta på dessa frågor, och då får vi tillfälle att diskutera om vi kan göra något ytterligare.

Låt mig sedan knyta an till något som Ingemar Eliasson också tog upp, nämligen den bild man har i utlandet av Sverige och hur den påverkar våra relationer med utlandet. Den bilden är naturligtvis splittrad. Ingemar Eliasson sade att detta i stor utsträckning beror på hur vi klarar de interna kriserna. Ja, vi har hyggligt klarat den kris som uppstod efter mordet på Olof Palme, vi har hyggligt klarat den ekonomiska krisen, och det påverkar Sverige bilden. Men naturligtvis påverkas Sverige bilden också av all den osäkerhet och den oro som nu finns i det svenska samhället. Den påverkas av alla de rykten och misstänklighetsorden, beskyllningar och spekulationer som också finns i det svenska samhället – först mordet på Olof Palme, sedan den hittills resultatlösa jakten på mördaren, strulet tidigare i utredningsarbetet, rykten om vapenaffärer, om kriminella handlingar och om statsråd som inte fullgjort sina förpliktelser. Jag vill bara säga att vi alla – regering och opposition – har ett gemensamt ansvar för att så snart som möjligt göra den bilden klarare än vad den är i dag, inte dölja någonting utan ta fram hela sanningen. Jag vill vädja till dem som har fått förtroendet att ta fram sanningen att vara litet försiktigare innan hela sanningen har tagits fram. Om man under vägen från ett förhör går ut med sina egna omdömen, leder det lätt till att oron i landet ökar i stället för att minska.

Vad gäller vapenaffärerna vill jag bara anlägga ett par utrikespolitiska aspekter på dem. Den frågan kräver en mera grundläggande diskussion än vad vi får rum med här. Det är klart att om ett stort svenskt företag som det sägs har begått kriminella handlingar genom att smuggla vapen till länder som är i krig så skadas Sveriges anseende, och det kan i värsta fall uppstå utrikespolitiska problem. Dess värre – enligt min uppfattning – är lagarna sådana att företaget som lojalt följer givna riktlinjer och de lagar som gäller kan försätta Sverige i en utrikespolitiskt besvärlig situation. Man har i dag rätt att marknadsföra sina produkter, att skriva preliminära kontrakt med regeringar i vilket land som helst. Sedan skall Sveriges regering pröva dessa kontrakt. Det har i många fall hänt att vi har varit tvungna att säga nej, och då skapas

det ett utrikespolitiskt problem i förhållande till vederbörande land. Det är en olycklig situation.

Av detta är det framför allt två slutsatser som bör dras. För det första måste vi så snabbt som möjligt få fram allt som gäller dessa affärer – inte bara den nuvarande regeringens hanterande utan också föregående borgerliga regeringars hanterande – utan att jag för ett ögonblick missänkar eller påstår att det har begåtts någon felaktighet. Här har varit en stor debatt om försäljningen av Robot 70 till Singapore och eventuell vidareexport. Ett faktum är att 714 Robot 70 har sålts till Singapore. Inte en enda av dessa robotar har sålts efter tillstånd av en socialdemokratisk regering, utan alla tillstånd har givits av borgerliga regeringar. Därför är det nödvändigt att regeringarnas hantering kartläggs och att man får alldeles klara besked – fortfarande utan att jag säger att jag misstänker att några oegentligheter har ägt rum.

Den andra slutsatsen som man redan nu kan dra är att vi för att undvika att sådana här utrikespolitiska problem uppstår måste skärpa både lagstiftningen och kontrollen av att lagarna följs. Till den debatten får vi återkomma.

Anf. 12 CARL BILDT (m) replik:

Herr talman! Först om Sydafrika och Undénlinjen i all korthet.

Det är klart att Ingemar Eliasson har en poäng i den här debatten, när han påpekar att alla de skäl som utrikesministern räknar upp för att göra avsteg från Undénlinjen också fanns för ett år sedan. Men för ett år sedan sade riksdagen, regeringen, statsministern och utrikesministern att det inte gick, och det som inte gick för ett år sedan det går nu med skäl som inte har förändrats sedan dess. Det är ett lappkast, och det är klart att skälen huvudsakligen är inrikespolitiska och inte utrikespolitiska. Det är också självklart att denna typ av mera inrikespolitiskt motiverade lappkast ställer till en del skada för den utrikespolitiska trovärdigheten. Det blir svårt för Sverige att i fortsättningen anklaga andra nationer som bryter mot GATT-avtalet för att ifrågasätta folktratten. Deras självklara replik blir: Det kan ni i Sverige säga, men ni gör samma sak, och därför tar vi ingen större hänsyn till vad ni säger.

Jag är fortfarande litet förvånad över att utrikesministern inte har skapat någon klarhet angående folkrättsfrågornas framtida ställning i utrikesdepartementet. Den klarheten borde kunna skapas. Det skall inte behöva vara någon diskussion om den.

Jag vill ge några korta kommentarer till den diskussion som vi också har fört, och som vi kommer att fortsätta att föra, om vapenexporten och om vad som har inträffat. Först och främst tror jag att det är viktigt att vi har det politiska kuraget att klart säga att Sverige måste exportera vapen. Det har försvarskommittén sagt. Det var vi eniga om, och det skall vi vara eniga om här också. Vi behöver för vår trygghet en försvarsmaterielindustri, och denna är beroende av en viss export. Denna export skall ske under så ordnade former som möjligt. Vi skall kontrollera den på ett tillfredsställande sätt. Men vi skall inte skämmas över den, utan vi skall vara stolta över att andra nationer som vill bevara sitt oberoende anser att de system som vi tar fram här i Sverige är bättre än system som tas fram i andra länder. Det tycker jag

att också utrikesministern någon gång kunde ha kuraget att säga.

Jag tycker emellertid att regeringen i vissa hänseenden har rört till det för sig och rört till det för Sverige. Klara besked, även om dessa klara besked är obehagliga, är nödvändiga.

Sten Andersson säger nu att regeringen och oppositionen har ett gemensamt ansvar för detta. Nåja, det är väl att ta till. Mats Hellström är ansvarig för sig själv, och vi har inget ansvar för om Mats Hellström rör in sig i den ena motsättningen efter den andra, så långt att det är litet svårt att se i vilken ände han egentligen skall komma ut. Det är inte vi som har ansvaret om Roine Carlsson kommer med oklarheter om Sveriges försvarspolitik på ett sätt som leder till tvivelsmål om vad han egentligen ägnar sig åt. Det är regeringens ansvar att svara för regeringens linje. Sedan har vi i oppositionen ett ansvar för att ibland kritisera regeringen och ibland komma med goda råd om vad man skall göra. Jag tycker – vilket jag har sagt tidigare, även i utrikesnämnden, och jag kan även säga det här – att regeringen har varit senfärdig när det gäller att gå till botten med uppgifterna om framför allt leveranser av Robot 70 till Iran. Dessa uppgifter har cirkulerat länge, och de är utomordentligt allvarliga. Det är klart att man kan säga att det finns en åklagare i Örebro som håller på med detta. Men det är inte alldeles tillfredsställande. Regeringen har ansvaret för förtroendet för Sveriges utrikespolitik gentemot omvärlden. Då skall regeringen göra allt som står i dess makt för att så snabbt som möjligt ta reda på vad som faktiskt har inträffat. Och jag har sagt att jag tycker att regeringen har varit senfärdig i fråga om detta, och det tycker jag fortfarande.

Sedan kan utrikesministern, skicklig politiker som han är, med den rätt att disponera över hemliga uppgifter som bara utrikesministern har, säga att så och så många robotar leverades vid den och den tidpunkten. Jag vet inte om motsvarande rätt att avslöja olika hemliga uppgifter föreligger även för andra som har tillgång till den typen av information. Låt mig då bara framhålla att det som utrikesministern säger är riktigt. Men den regering som skickade en speciell emissarie till Singapore och lät denne emissarie komma hem och säga att Singapore är vitt som snö och att vi dit skall exportera så mycket som det över huvud taget går att exportera var socialdemokratisk. Det är möjligt att det var rätt att göra det. Det är möjligt att Sverker Åström hade rätt, och det är möjligt att Mats Hellström hade rätt, men det var ni som gjorde det.

Om vi kan komma fram till formerna för att låta några som i genuin mening är oberoende gå igenom inte bara vad som faktiskt har inträffat utan hur denna fråga har handlagts – vilka åtgärder regeringen har vidtagit och vid vilka tidpunkter – för att bringa klarhet, så tycker jag att det vore bra. Jag hoppas innerligt, och jag tror fortfarande, att en sådan utredning skall komma fram till för det första att det inte alls har förekommit smuggling i den omfattning som man nu gör gällande från vissa krafter, som självfallet har ett intresse av att diskreditera hela den svenska försvarsmaterielindustrin, för det andra att detta har handlagts på ett någorlunda ordnat, ansändigt och bra sätt. Men det viktiga är att klarhet skapas. Och det är möjligen ett gemensamt ansvar, och det skall jag försöka leva upp till. Men det vore bra om regeringen också levde upp till sitt ansvar – samliga statsråd.

Anf. 13 INGEMAR ELIASSON (fp) replik:

Herr talman! Jag har litet svårt, herr utrikesminister, att förstå varför regeringen inte tar fasta på det som överensstämmer med svensk utrikespolitik i fråga om bojkott av Sydafrika. Från många håll har det ju påpekats och belagts att Sydafrika under lång tid i vår politik och i FN:s behandling har utgjort ett unikum, därför att Sydafrika har skrivit in rasåtskillnaden i sin grundlag och därför att denna rasåtskillnad är ett så flagrant brott mot FN-stadgan. Det har också påpekats och belagts att vi inte löper någon som helst risk att hamna i en stormaktskonflikt när vi bojkottar Sydafrika. Det är själva grundfrågan i vår alliansfrihet och i vår neutralitetspolitik. Vi löper inte risk att äventyra den för att vi nu ställer upp på en bred internationell bojkott – låt vara att beslutet i säkerhetsrådet inte blev så långtgående som vi hade önskat, men själva grundkriteriet är uppfyllt.

Den rekommendation som FN:s säkerhetsråd antog 1985 ger medlemsstaterna möjlighet att bedöma i vilken omfattning och när de skall vidta och urvidga handelssanktioner. Vi har dragit slutsatsen att vi nu har kommit till vägs ände och att vi nu måste medverka i och vara delaktiga i de internationella bojkottaktioner som håller på att växa fram. Om detta är vi ense. Varför inte ta fasta på alla de skäl som talar för, pekar på och belägger att detta är i överensstämmelse med svensk traditionell utrikespolitik, den s. k. Undénlinjen, i stället för att överdriva de skillnader som utrikesministern pekar på?

Jag fäster stor vikt vid den formulering som finns i deklARATIONEN och där det talas om att Sverige i fråga om detta inte kan misstänkas handla på uppdrag av något maktblock, att Sverige inte blir påtvingat ett ställningstagande och att Sverige här står fritt från stormaktskonflikter. Jag ser ändå detta som ett led i en framväxt av en enighet mellan partierna också på denna punkt på samma sätt som när det gäller synen på en handelsbojkott. Det är möjligt att det är en överdrivet optimistisk tolkning, men jag hoppas att utrikesministern kan medverka till att vi successivt också kan se det som vi nu är överens om att göra som en naturlig och logisk förlängning av våra tidigare ställningstaganden i Sydafrikafrågan, vilka ju har ansetts vara förenliga med svensk traditionell utrikespolitik.

Det är betänkligt och bekymmersamt, för att inte säga ledsamt, om en diskussion om teknikaliteter och tolkningstviser skulle lägga en dimma över den viktiga grundvärderingen och sakfrågan, nämligen att visa solidaritet med de förtryckta, med dem som kämpar för sitt liv för att få bli behandlade som människor och få sitt människovärde åter. Vi får inte låta frågan om tolkning av avtal och doktriner lägga en slöja över denna viktiga grundvärdering och denna sakfråga.

Närbesläktat med detta är vårt stöd till frontstaterna. Jag har tagit intryck av den argumentation som utrikesministern vid flera tillfällen har fört härvidlag, dvs. att vi samtidigt måste komma frontstaterna till hjälp, och att vi måste markera ett ökat stöd samtidigt som vi medverkar till att isolera apartheidregimen. Vi har dragit våra slutsatser av detta, nämligen att omfördela en stor del av biståndet så att det kommer frontstaterna direkt till hjälp.

Nu aviserar utrikesministern en sådan omfördelning. Men det hade varit

värdefullt om det hade kommit samtidigt med propositionen om handelsbojkott, så att vi redan vid utrikesutskottets behandling av biståndet hade kunnat ta hänsyn till det. Det vore värdefullt om utrikesministern här kunde föra frågan så pass mycket framåt, att vi samtidigt med beslut om handelsbojkott kunde besluta om ökat stöd till frontstaterna.

Herr talman! Jag noterar till slut med tillfredsställelse de kommentarer som utrikesministern gjorde till mitt resonemang om Sverige-bilden. Jag noterar att utrikesministern i stort sett använde samma ord som jag, nämligen att vi har ett gemensamt ansvar för att korrigera och rätta till bilden. Ett viktigt led därvidlag är att vi låter det politiska systemet bli granskat utifrån. Omvärldens och allmänhetens tilltro till oss som politiker, parlamentariker, förtroendevalda skulle öka om vi visade att en granskning av oberoende jurister och betrodda kvinnor och män utifrån fick komma till stånd.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 14 OLOF JOHANSSON (c) replik:

Herr talman! Jag välkomnar det som Sten Andersson sade beträffande frontstaterna, nämligen att regeringen därvidlag återkommer i tilläggsbudgeten under våren. Jag vill ytterligare än en gång betona hur viktigt det är att vi fortsätter det nordiska samarbetet när det gäller bojkott mot Sydafrika och de olika åtgärder som krävs samt att vi självfallet fortsätter arbetet i FN för att uppnå heltäckande sanktioner. Vidare vill jag påminna om det uttalande som gjordes gemensamt av partiernas företrädare i överläggningarna somras och där det hette att strävan efter sanktioner, beslutade av FN:s säkerhetsråd, är en huvudlinje i svensk Sydafrikapolitik. När man inte kan följa huvudlinjen i varje moment, måste man ändå hålla fast vid och arbeta vidare efter den och därefter agera på egen hand med tanke på den tillspetsade situationen i Sydafrika.

Jag skall också något kommentera vapenexportdiskussionen. Det är viktigt att betona att regeringen har möjligheter att omedelbart vidta vissa åtgärder. Det handlar om tillsyn, kontroll och information, och att se till att utredningar har resurser. Det krävs inga särskilda riksdagsbeslut, och man behöver inte invänta någonting i det här fallet. Det är naturligtvis en regerings uppgift att så långt det är fysiskt möjligt snabbt skapa klarhet. Jag tolkar in i Sten Anderssons första slutsats i dag att det är den typen av åtgärder som man tänker sig att vidta i den mån de inte redan är vidtagna.

Snabbhet i utredningsarbetet är en nödvändighet, för annars ger vi oavsiktliga osäkerhetssignaler till vår omvärld – och naturligtvis även till den svenska allmänheten, men i dag diskuterar vi internationella komplikationer i sammanhanget.

Regeringen har långtgående möjligheter i dag att göra sådana här insatser. Det finns en risk att debatten så mycket kommer att handla om alla utredningar som tillsätts att man glömmar bort att det här gäller att ge resurser till och sätta fart på de utredningar som pågår.

Sverige-bilden, som också utrikesministern kommenterade, har även vi

från oppositionen naturligtvis ett ansvar för. Jag vill direkt säga att det var en ganska okonventionell uppställning som skedde i samband med omorganiseringen av Palme-utredningen. Jag tycker att det var en självklar sak i det läget att oppositionen ställde upp just för att få fram en snabbhet i aktionen och för att skapa enighet, inte för att dölja någonting – ingen har glädje av det – eller för att skapa någon sorts oklart maktfördelningsförhållande i den svenska demokratin, utan för att i en sådan här unik situation förhindra att frågor som inte lämpar sig för det görs till partipolitik. Det vore oacceptabelt att de skulle leda till en partipolitisk strid.

Nu skall granskningsarbetet naturligtvis gå vidare och gälla både den politiska nivån och naturligtvis rättsapparaten sått att fungera samt åtgärder i övrigt som krävs. Om detta kan vi ha en politisk debatt, men vi skall försöka undvika en partipolitisk debatt i den unika situation när landets statsminister har mördats. Detta har i varje fall varit vår avsikt. Detta är viktigt, inte minst för att skapa klarhet utanför vårt lands gränser om den svenska situationen. Också där kan det finnas inslag som leder till desinformation, som vi vet. Därför är det viktigt att vi själva gemensamt gör vårt bästa här i vårt land.

Anf. 15 LARS WERNER (vpk) replik:

Herr talman! När det gäller EG fick jag ett besked av utrikesministern, nämligen att neutraliteten sätter gränser i fråga om harmoniseringen. Men då återstår de konkreta problemen: Vad kommer harmoniseringen att kräva, och vilka konkreta problem kommer att uppstå? Till det får vi väl återkomma, för frågan är naturligtvis inte slutdiskuterad.

Beträffande Sydafrika frågade jag utrikesministern och företrädarna för de borgerliga partierna, så när som på moderaterna, som har en egen linje i denna fråga, om det fortfarande är deras mening att de svenska företagens verksamhet i Sydafrika skall upphöra. De svenska företagen, som jag sade tidigare, har förklarat att de skall vara kvar i landet bojkotten till trots. Anser ni att företagen har tolkat lagen på fel sätt? Anser ni att förslaget ger företagen rätt och möjlighet att bli kvar i Sydafrika? Anser ni att de svenska företagen får vara kvar, eller skall de lämna landet?

För några månader sedan hette det att lagen skulle omöjliggöra fortsatt verksamhet i Sydafrika. Nu ligger förslaget på riksdagens bord samtidigt som företagen förklarar att de tänker stanna kvar. Då är frågan: Är det fel på lagförslaget, eller har ni ändrat åsikt? Om utrikesministern och regeringen anser att de svenska företagens verksamhet i Sydafrika skall upphöra, borde dessa uttalanden från företagens sida stämma till viss eftertanke. Måste man inte tappa till sådana möjligheter?

Lagen skall ge regeringen möjlighet att medge dispenser. Vad skall de användas till? Det har sagts att det kan uppstå särskilda situationer, t. ex. att frontstaterna begär undantag. För min del misstänker jag att just möjligheten till dispenser ger de svenska företagen hopp om fortsatt verksamhet i Sydafrika. Jag tycker att regeringen borde bidra till att skingra sådana förhoppningar och misstankar genom att här i kammaran i dag ge uttryck för vad man egentligen menar på denna punkt.

Till sist till frågan om vapenexport. Jag har vid ett par tillfällen ställt frågan till företrädare för de andra partierna om man är beredd att medverka till

ökad offentlig insyn i vapenexportaffärerna genom att t. ex. låta riksdagen få besluta om vapenexportlicenserna, som då skulle bli föremål för en offentlig granskning och debatt här i kammaran.

Carl Bildt tycker att vi måste fortsätta exportera vapen, bara det sker på ett anständigt sätt. – Ja, det är ett sätt att uttrycka frågan.

Men jag har inte fått något svar på frågan om öppenheten. Är ni emot en ökad öppenhet och insyn? Någon uppfattning måste ni väl ändå ha, eller skall vi tolka tystnaden så, att ni inte vill ha offentlig debatt om dessa frågor utan vill gömma dem i ytterligare en utredning? Vi saknar ju inte utredningar på det här området. Om jag inte har räknat alldeles fel är det åtta nio utredningar som sysslar med olika bitar av detta.

Jag frågade också om ställningstagandena i försvarskommittén innebär att ni menar att vi skall tunna ut vapenexportlagen och internationellt utvärda den svenska krigsmaterietillverkningen. Är verkligen slutsatsen från er sida att den senaste tidens affärer skall resultera i att lagarna behöver mjukas upp? Utrikesministern säger att vi befinner oss i en olycklig situation. – Ja, det är väl det minsta vi kan säga. Det finns svårigheter. Vi måste skärpa lagstiftningen – det tycker jag är ett steg i rätt riktning. Men moderaternas, centerns och folkpartiets linje är att vi behöver ytterligare en utredning. Är det verkligen vad vi behöver? Skall vi i första hand vänta på en utredning innan vi tar ställning? Kan vi inte ta ställning till vissa principiella frågor redan i dag?

I konstitutionsutskottet visar i vart fall ett parti en oerhört stor iver och aktivitet, framför allt när det gäller att granska den socialdemokratiska regeringens göranden och låtanden. Men det handlar ju inte om principen om export av vapen i sig. Moderaterna förekommer flitigt i sammanhanget och i den här debatten, och man kan ibland förledas att tro att de är särskilt mycket emot vapenexport. Sanningen är ju den – för att bara ta ett exempel – att moderaterna på tio år inte har funnit anledning att ställa en enda fråga eller interpellation om vapenexporten här i kammaran.

Anf. 16 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Utrikesdebatten spänner över nästan alla internationella frågeställningar, och regeringsdeklarationen tar upp alla ämnen som är av intresse för Sverige. Jag vill bara meddela kammaran att en rad av dessa frågor senare i vår kommer att behandlas i riksdagen med anledning av utlåtanden från utrikesutskottet. Det gäller t. ex. biståndet, som vi kommer att debattera i slutet av april. Sydafrikafrågan kommer upp vid ungefär samma tidpunkt. Det blir ett betänkande om nedrustning och ett om Mellanöstern. I höst kommer ett betänkande om mänskliga rättigheter, som vi har tänkt att ägna ganska lång tid, bereda grundligt och få en omfattande debatt om i kammaran. Det blir en diskussion om EG och en diskussion om vapenexporten. Det blir också diskussioner om såväl Nordiska rådet som Europarådet. Denna utrikesdebatt blir sålunda mer en principiell diskussion.

Herr talman! Jag kommer att ta upp några av de ämnesområden som jag från mina utgångspunkter anser mig vilja beröra i dag.

Först några ord om apartheid och södra Afrika. Jag noterade med tillfredsställelse regeringsdeklarationens försäkran att regeringen i alla